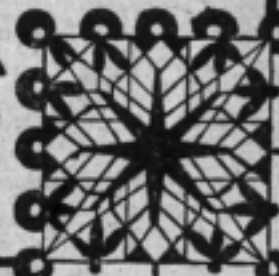
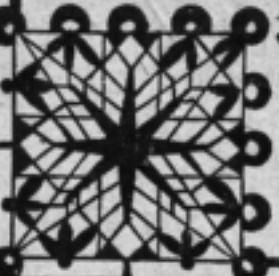

NIEUWE
LEERGANG

IN HET
KANTKLOSSEN.

DOOR
VAN YSSELSTEIN.

VANHOLKEMA
&
WARENDORF
AMSTERDAM

KANTKLOSSEN

NIEUWE LEERGANG
IN HET
KANTKLOSSEN

HANDLEIDING
TOT ZELFONDERRICHT
IN DE KLOSTECHNIEK

MET 85 VERKLARENDE TEEKENINGEN,
AFBEELDINGEN VAN WERKSTUKKEN EN
TWEË LOSSE BIJLAGEN MET PATRONEN

DOOR

M. VAN IJSSELSTEIN

UITGAVE VAN
VAN HOLKEMA & WARENDORF — AMSTERDAM

Wat is Kantklossen?

INLEIDING.

Kantklossen is in oorsprong Volkskunst; uit den aard der zaak is dus de techniek van primitieven eenvoud.

Waarschijnlijk voortgekomen uit vlechten, berust het werk op het door elkander slaan van draden, dat aan zekere eischen moet voldoen om den naam kantwerk te kunnen dragen. Om kant te klossen, moet men dus niet alleen weten, dat men de draden moet dooréenslaan en hoe dat moet worden gedaan; maar ook waarom en waardoor kantwerk ontstaat.

Het spreekt vanzelf, dat de techniek berust op vaste regels en wetten, waarnaar moet worden gehandeld om ergens heen te voeren, om iets tot stand te brengen. Weet men evenwel alleen „hoe” men de vastgestelde „slagen” maken moet, dan heeft dat nog slechts een zeer betrekkelijke waarde, omdat men dan blijft aan de oppervlakte. Men zou dan werken, zooals b.v. kinderen dam spelen; zij schuiven, zij slaan, zij halen een dam, zij kunnen zelfs winnen of verliezen; maar van het damspel hebben zij niet het minste begrip; hun dammen is uiterlijke schijn. Het „hoe” is bij klossen het werk van de waarneming, dus voor de oogen; maar kantklossen is geen oogenwerk in den gewonen zin, het is hoofdzakelijk begripswerk. Het meest van belang is dus niet hoe men de klosjes door elkander moet werpen van punt tot punt; maar men moet zich de te maken kant leeren indenken, trachten zich van het werk een voorstelling te maken, waardoor de klosbehandeling op het tweede plan komt.

Typeerend voor deze opvatting is de overlevering, dat eens een kant ontworpen werd bij het zien van een spinnewebbe, een andermaal de ijsbloemen op de ruiten daarvoor inspireerden.

Zoodra men tot het begrip is gekomen van datgene, wat kantklossen in den grond is, wordt het van zelf sprekend, dat alles even moeilijk of even gemakkelijk is.

Wanneer men nu kant wil leeren maken, moet men vóór alles weten de twee grondslagen, waarop het werk berust en deze twee hoofdslagen, met die, welke er aan verwant zijn, gedachteloos kunnen werpen, wat in eenige uren opletten oefenen te bereiken is. De klossenbehandeling is dan toe- vertrouwd aan de handen, die dat werk machinaal tot stand brengen en mer- kan dus, los daarvan, overgaan tot de hoofdzaak, het werken met het hoofd: het begripsvermogen.

Iedere mededeeling, die men op dit gebied (van degene, die daarin „les” geeft) ontvangt, moet (kunnen) worden „verstaan”. Zoodra iets wordt

aangenomen wat niet, of slechts gedeeltelijk, werd begrepen, is in den grond niets bereikt. Door datgene, wat men weten moet om tot het begrip te komen, zóó te „hooren” meedeelen, dat het binnen de bevatting ligt, zoodat het gehoorde eigendom kan worden, nadat het is overdacht en verwerkt, blijft het „geleerde” niet meer iets van buiten af, niet meer afgescheiden, niet meer iets wat moet worden onthouden en vergeten kan worden, maar het is een deel geworden van eigen denken. Niemand vindt baat bij een van buiten te leeren les, bij iets wat door het geheugen moet worden opgenomen; het voedt de kennis niet, het verrijkt of ontwikkelt in geen enkel opzicht. Om in een gelijkenis te spreken, zij het door deze aanhaling: „. drop-pels, die, in water vallende, geen droppels meer blijven; maar zich vermengend, het water vermeederen.” De beschrijvingen, in achterstaande handleiding, zijn gegrond op deze overtuiging; men trachte dus ze niet alleen te lezen, maar, indien men die gebruiken wil om de techniek en het maken van kloskant te leeren, ook te verwerken, zoodat men dan b.v. niet aan een volgend hoofdstuk begint vóór dat men alles van het vorige in zich heeft opgenomen en zich heeft eigen gemaakt.

In verband met de opvatting, dat denken bij klossen een vereischte is, moet men, bij den aanvang leeren zich zooveel mogelijk op één punt te concentreeren. Daarom zou het met deze meening minder juist zijn, dadelijk met het maken van een kantje te beginnen; omdat dan de aandacht zou worden verdeeld tusschen het kantje, dat men ziet en de klosbehandeling, die men in zich op moet nemen, die men, om zoo te zeggen, innerlijk moet leeren zien.

Zoodra men de twee hoofdslagen, en wat daarmee verband houdt, op de aangegeven wijze geoefend, geheel en al meester is, zal men een of ander kantje ook kunnen verwerkelyken, doordat men in staat is dit te ontleden en van het werk en de draadvoering zich rekenschap kan geven.

Men bepaalt zich dus om te beginnen bij de techniek, die (natuurlijk) aan vaste regels gebonden is.

Al wat vastgesteld is, moèt. Een vlechtje b.v. moet op een bepaalde manier door elkander worden geslagen, anders zou het geen vlechtje worden; een linnenslag wordt alleen een linnenslag op de wijze, waarop de loop der draden is bepaald en waardoor wordt tot stand gebracht datgene wat onder „linnen” wordt verstaan. Alle slagen, die in het werk gemaakt worden, zijn gebonden aan de techniek en moeten dus geklost worden, zooals ze zijn bepaald.

Maar het maken, het samenstellen van de kant zelve, moet nòòit op een bepaalde manier.

Een in lijn gezet patroon kan „b.v. zóó” in kant worden omgezet; dit te zeggen, sluit in, dat het ook anders kan.

Het werken van de kant is vrij, moet persoonlijk van opvatting zijn en alleen gebonden aan eigen inzicht. Een kantje moèt dus niet op een bepaalde manier geklost worden, zooals patronen, in kantbrief gezet, aangeven. Men moet alleen weten, hoe men het kantje, dat men werken gaat, wil klossen. En daarom **geen kantbrieven.**

Zoodra men niets anders doet dan werktuigelijk naklossen, zooals een ander beveelt, is de kunst van het werken natuurlijk geheel buitengesloten

en heeft het klossen alleen een kleine waarde als handgebaar of als weinig nuttig tijdverdrijf.

Maar om tijd te verdrijven, om „den tijd te doodden”, behoeft men nog geen „geestdoodend” werk te doen.

Intellectueel beoefend, zal het kantklossen niet alleen groote voldoening kunnen geven; maar menigeen zal, na voldoende oefening, ook in staat kunnen zijn „speldenwerk” te maken, dat waarde heeft.

Maar dan zal het werk van binnen uit tot stand moeten komen.

Als „arbeid” is klossen geen werk van dezen tijd; de waardeverhouding tusschen arbeid en geld is geheel anders dan in de 17e en 18e eeuw, toen de kantindustrie op haar hoogtepunt was en toen bovendien de étiquette onder Lodewijk XV het dragen van kloskant voorschreef, hetgeen vraag en aanbod regelde. Als werk om den broode heeft het daarom nu geen reden meer van bestaan; als zoodanig kan het dus niet meer beoefend worden. (Buiten beschouwing blijve als bijverdienste, klossen op het platteland, waar het om een of andere reden, misschien recht heeft van bestaan.)

Alleszins begrijpelijk is het, dat de tijden voorbij zijn van dát werk, wat in musea en vorstelijke verzamelingen wordt bewaard. Maar het is ook even begrijpelijk, dat, in welken tijd ook, kant kan worden geklost met begrip en inzicht, waardoor het werk staat in den tijd, waarin het wordt voortgebracht. Bij het zien van de kloskanten uit den bloeitijd dier industrie, voelt men immers dadelijk, dat die tijd een andere was dan de tegenwoordige.

Al wie zich aangetrokken gevoelt tot het beoefenen van die kunst, moet natuurlijk in de eerste plaats eenigszins daarvan op de hoogte zijn en weten wat kloskant heet; belangstelling hebben voor de verschillende soorten en althans deze naar de benamingen leeren onderscheiden. Deze benamingen werden aan de kanten gegeven: 1e. naar den réseau, het netwerk, waaruit het fond bestaat; 2e. naar de plaats, waar de soort het eerst of het meest geklost werd; 3e. naar het land, waar ze het meest verhandeld werden. Men kan ten minste wat wegwijs trachten te worden en het verschil leeren zien tusschen: Torchon, Guipure, Russisch, Duchesse, Point de France kloskant, Chantilly, fond z.g. Chant en de moderne met fond van de naaldkant Alençon, Blonde of Spaansche kant, zijde; Cluny, dikwijls Guipure genoemd, is daarvan onderscheiden, doordat Cluny gothisch ornament heeft; Trolle, tegenwoordig „antiek” genoemd, Milanese en Maltheser kanten, Pottkant of Flandre; Rosaline; Brugsche, Sluissche, Brusselsche kloskant (Brusselsche is oorspronkelijk naaldkant), point d'Angleterre (tulle en siersteken met de naald); Rijsselsche, in België genoemd Dutsche slag, de kant van onze boerinnenmutsen; Gentsche met vierkantige tulle. Binche, fond neige; Mechelsche, fond de glace; Valenciennes vraies of éternelles en Valenciennes fausses of bâtardes (beide „echte” Valenciennes).

Vele dezer laatstgenoemde soorten behooren tot het verleden; van de Mechelsche en Valenciennes éternelle zijn de laatste patroneuses, d. w. z. degenen, die de teekening in kantwerk wisten om te zetten, een paar tientallen jaren geleden, gestorven. Onder de jonge kantwerksters vindt men weinig patroneuses, waartoe ook medewerkt, dat de handelaren, degenen, die het kantwerk van de werksters koopen, de patronen in handen hebben

genomen.*) Hoofdzakelijk wordt daardoor geteerd op oude patronen van werksters. Door het gebruik verslijtend, moeten deze patronen telkens worden overgetrokken, waardoor ze voortdurend in waarde verliezen.

De zoo kostbare Valenciennes éternelle was vóór de Fransche révolutie zeer gezocht, de kant was zeer fijn en eischte bekwame handen en veel tijd. Een werkster kon dikwijls, met veertien uren per dag klossen, aan een kant van 10 à 15 c.M. breedte, slechts één c.M. per week afwerken. Dit noemde men de Valenciennes vraie tegenover de fausse, die in andere plaatsen werd gemaakt, waar men door lossere en grovere patronen honderd maal meer kon afleveren. Dit spreekt reeds voor zich zelf en het is begrijpelijk, dat de klossende vrouwen van Valenciennes en omstreken er op neerzagen als bastaardwerk. De kanten evenwel waren ook „echt”, alleen beter op verkoop berekend; en zoo ging ook hierbij de kunst onder terwille van het werken voor de markt.

Waren in den beginne de ontwerpen meestal geometrisch opgevat, in de 18e eeuw pasten beter de steeds meer naar voren dringende florale patronen, die afspiegeling waren van den tijd en aan geheel andere eischen moesten voldoen.

Al kan het een en ander slechts kort en weinig grondig worden aangeduid, zal men, bij het wat meer dan oppervlakkig bezien van kanten, toch wel kunnen begrijpen, dat kanten, die een résean hebben, voortkomend uit de ornamentiek (waar dus fond en ornamentiek saamgewerkt zijn, uit elkander voortvloeien), wat technischen arbeid betreft, veel hooger staan dan b.v. de Duchesse soorten.

Toen kantklossen nog uitsluitend Volkskunst was, ging het kunnen werken van kant over van moeder op dochter; natuurlijk beheerschten zij niet alleen de draadvoering, waardoor zij in staat waren elke teekening, in contours aangegeven, in kant om te zetten; maar instinctmatig voelden zij lijn, licht en schaduw aan, bepaalden daardoor de bewerking (soort) en brachten zulk hoogstaand artistiek werk tot stand, dat dit de basis vormde voor de kantkloskunst.

De wijze, waarop een kant werd gewerkt door elk persoonlijk, was en bleef het eigendom van de werkster; het „kant” maken was haar aangeboren; het was bij haar geen van buiten af verkregen kennis, maar instinctmatig gevoel er voor, en gewerkt naar een inval van het oogmerk.

Toen klossen meer een openbaar handwerk was geworden, verdeelde zich de arbeid. De z.g. patroneuse, zij, die het eigenlijke kantwerk het aanschijn gaf, was het levenwekkend element; zij klostte om zoo te zeggen een voorbeeld naar de teekening, die door haar in kant omgezet, te gelijkertijd in patroon werd gebracht. Dit patroon kwam, met het geklostte voorbeeld, in handen der werksters, die, voor den verkoop, machinaal op het patroon de aangegeven werkwijze volgden en het voorbeeld nakosten. De kennis van de werkster ging dus niet verder dan het „op gezag” toepassen van de geleerde slagen, zooals van punt tot punt was aangegeven. Een oneindig groot aantal werksters, dat dus niet anders deed dan klossen voor de

*) „Une industrie qui se meurt” par le chevalier De Wouters de Bouchout.

productie, stond in de 17e en vooral 18e eeuw tegenover één patroneuse. De tijden, dat elke werkster ook aangeboren patroneuse was, waren voorbij.

Met het voortschrijden van de jaren, kwam voortdurend verandering in den aard van het werk. Een groote gebeurtenis was zeker, dat de tijd de machine bracht, die den arbeid der werksters geheel of gedeeltelijk begon over te nemen en waarmede het handwerk, als vak, voor ondergaan bestemd werd.

Maar het werk, dat de patroneuse deed, kon de machine niet overnemen, daarvoor was noodig menschelijk verstand, menschelijk begrip.

Nu in de laatste jaren de belangstelling voor het kantklossen opleeft, wordt wel eens de vraag gesteld, of deze industrie opnieuw tot bloei zou kunnen worden gebracht.

Als vak onmogelijk geworden, zal het klossen als werktuigelijk handwerk zich niet staande kunnen houden in den strijd tegen de machine.

Maar . . . wat wel bestaansmogelijkheid en bestaanswaarde heeft en zal blijven houden, dat is de kloskunst op zichzelf.

Wat in vroeger tijden instinctief mogelijk was, kan in den voortgeschreden tijd bewust mogelijk worden, immers „markeert den pas is niet het wachtwoord van het leven”.

De onbewuste Volkskunst is ten onder gegaan; maar de drang van dezen tijd vraagt ook iets anders; het heden eischt overdachten, persoonlijken arbeid: een arbeid, die niet van buiten af, maar bewust van binnen uit tot stand komt, de kant gewerkt naar het inzicht van het oogenblik. Daarvoor is noodig een zich rekenschap geven van datgene wat kantklossen in den grond is en het zich indenken van de eischen, die voor deze kunst moeten worden gesteld aan verstand, begrip, kunstgevoel.

Indien het zou kunnen komen tot een hedendaagsche uiting van de kloskantkunst, zal die ook het merk moeten dragen van dezen tijd. Vóór alles evenwel bedenke men, dat in het heden, evenals in het verleden, de levenwekkende kracht noodig is om het werk tot stand te brengen, en daardoor — maar ook daardoor alleen — zou de mogelijkheid kunnen ontstaan, dat nieuwe banen zich openden voor het, dan door ieder als kunst beoefende, kloswerk. En daarnaar zal dan de waarde van het kantwerk worden bepaald.

Misschien jagen zij, die, hiervan doordrongen, het klossen ter hand nemen of verbreiden, een utopie na; maar zij hebben althans onder de oogen gezien, dat het heden staat tusschen verleden en toekomst.

Wil kantklossen reden en recht hebben van bestaan, dan zal het kantmaken moeten worden: individueel, elk patroon geklost naar eigen inzicht en eigen kracht.

Wie al klossend steeds vooruitgaat, voortdurend dieper in het werk doordringt en zonder ophouden daaraan hooger eischen stelt, zal met elke poging het werk in waarde doen stijgen en haar persoonlijke belangstelling er in verhoogen.

Maar dan ook moet, van den beginne af aan, dat werk onder de handen leven en groeien, scheppend tot stand komen, en bovenal, eigendommelijk, zelfdoordacht werk zijn.

M. VAN IJSSELSTEIN.

VOORWOORD BIJ DE HANDLEIDING.

Volgens mijn overtuiging heeft het klossen van kant alleen waarde, wanneer het beoefend wordt ter wille van het kunstvolle werk. Daarom moet m.i. het meedeelen gericht zijn op datgene, wat het kantklossen in den grond is, waarom dus niet de arbeid voor werksters (wier taak was voor de productie te klossen), maar het werk voor patroneuses moet worden naarvoren gebracht en behandeld.

Gedurende ruim twee jaren heb ik deze opvatting aan de praktijk getoetst en door hier onder eenige meeningen en indrukken (ontleend aan brieven, door mij in die twee jaren ontvangen) af te drukken, meen ik het bewijs te kunnen leveren, dat mijn inzicht reden heeft van bestaan.

1. Uwe methode is prachtig en het resultaat verrassend. Uw zeven lessen zijn geheel voldoende. R. G., Hilversum.
2. Ik dank u voor uwe socratische methode, die mij in enkele lessen een inzicht gaf in de geheele techniek. R. R., Velsen.
3. Je suis reconnaissante de connaître votre oeuvre. R. B. de T., Utrecht.
4. Uw methode geeft niet enkel het inzicht in kantklossen, zij omvat een veel wijder kring. M. N. K., Haarlem.
5. Hoewel oogenschijnlijk theoretisch, is uwe methode integendeel zoo geheel gericht op de praktijk, dat reeds na vier lessen men meester kan zijn van de geheele techniek. C. v. d. P., Bloemendaal.
6. Uwe methode past geheel in den nieuwen tijd. M. W., Zaandam.
7. Het onderscheid tusschen ons onderwijs is, dat ik een of ander kantje leer klossen en u kant leert klossen. M. B., Haarlem.
8. Waar ik kan, zal ik uw praktische en alles omvattende methode propageeren; ik zend u hierbij een tusschenzetsel, uit de hand, tusschen twee lijnen, zonder patroon, geklost (afgezien van lingerie) na de 4e les. Dr. v. d. P., Den Haag.
9. U leerde mij kantklossen of liever u leerde het, alsof ik het mezelf leerde. P. S., Haarlem.
10. Het is kantklossen in den omvangrijksten zin; er kan niets af, ook niets bij. H. S., Bloemendaal.
11. Uw methode lijkt mij de beste, vooral de vruchtbaarste van die ik ken. M. v. d. B., Overveen.
12. Dat kantklossen geen oogenwerk is, heb ik ondervonden, omdat u het oog richt op en uitgaat van het begrip. W. G., Bloemendaal.
13. Ik wist niet, dat klossen zoo gemakkelijk was. A. B., Haarlem.
14. Aan uw zeven lessen heb ik geheel voldoende; ik ben het volkomen meester; ga mij nu oefenen in netheid en snelheid. A. H. v. S., Zandvoort.
15. Uit uw zeven hoofdstukken heb ik veel meer geleerd dan kantklossen alleen. A. V., Haarlem.

HANDLEIDING.

Bij het gebruik maken van de ingelegde patronen, vergelijk men de, in de hoofdstukken voorkomende, fotografiën der gewerkte stukken.

Overzichtelijk kan de kantklostechniek in zeven hoofdstukken worden verdeeld.

Behandeld wordt in:

Hoofdstuk I. Algemeene en vastgestelde regels en bepalingen. Wat moet. De eerste hoofdslag.

Hoofdstuk II. De tweede hoofdslag. Wat niet moet, maar kan. Motiefverbindingen.

Hoofdstuk III. De diagonale lijnen. Het zich vormen van motieven.

Hoofdstuk IV. De draadvoering bij het toepassen van de slagen; kant klossen.

Hoofdstuk V. Het onderscheid tusschen de behandelde kantsoorten. Versieringen. Réseaux.

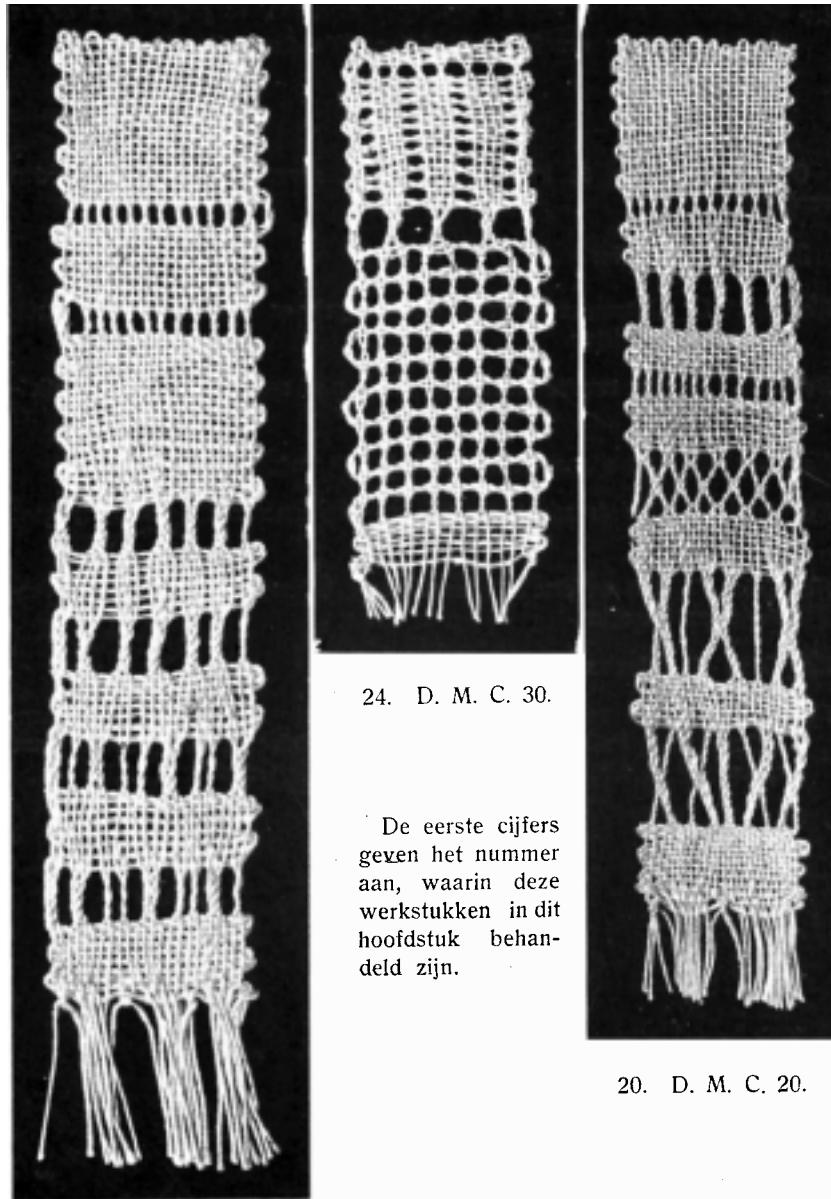
Hoofdstuk VI. Duchesse.

Hoofdstuk VII. Patronen. Het werken op rein millimeter papier. Het prikken, ontleden. Het teekenen. Cirkel en lijn. Verkleinen en vergrooten. Kant ontwerpen in verband met en geboren uit de techniek.

HOOFDSTUK I.

Algemeene, vastgestelde regels. De eerste hoofslag.

1. Men klost op den verkeerden kant om vuil worden te ondervangen — maar voornamelijk om het verwerken, uithangen, inhangen en afwerken van draden.

17. D. M. C. 16.

24. D. M. C. 30.

De eerste cijfers geven het nummer aan, waarin deze werkstukken in dit hoofdstuk behandeld zijn.

20. D. M. C. 20.

2. Men werkt kloskant op een kantkussen (model paddestoel) met klosjes, die paarsgewijze zoo strak mogelijk worden opgewonden. Men gebruikt daarvoor linnen garen, waarvan men bij het koopen niet alleen het nummer noemt, maar ook de fabriek, daar elke fabriek haar eigen nummers heeft, die soms aanmerkelijk (moeten) verschillen. De nummers toch der garens regelen zich naar een aangenomen en vastgesteld eenheidsgewicht, internationaal het aantal Meters per Gram. (Engeland en Frankrijk berekenen soms de haspelomtrekken per Gram.) Garens van zuiver vlas gemaakt, hebben, bij de internationale berekening dus een lager nummer dan die, welke van katoen of vermengd met andere vezels zijn gesponnen. De verhouding van de, voor kant, meest gebruikte garens is als volgt:

Engelsch	Duitsch	Fransch
L.C.: Ltd. Comp. Knox.	D.M.C.: Dollfus Mieg & Cie.	C.B.: Cartier Bresson.
60 „	60 „	180 geglansd.
50 „	50 „	200 ongeglansd.
35 „	40 „	60 à 80 geglansd.
30 „	30 „	40 à 48 „
20 „	16 „	24 à 25 „

De prijs wordt dikwijls per Meter berekend, waardoor strengen, rollen enz. van hetzelfde gewicht, fijn veel duurder zijn dan grof. Bij koopen van garen moet dus met dit alles rekenschap worden gehouden.

3. Men windt het te gebruiken garen, b.v. 3 Meter, op een klosje, breekt 3 Meter verder den draad af en windt dien op het tweede klosje. Dit paar, waarvan de draden met een lus zijn vastgezet, zoodat ze niet uit zichzelf

kunnen afrollen, worden aan een speld op het kussen in het werk gestoken. Ze kunnen, onder het werken, door linksom te draaien, worden afgerold; en om ze op te rollen, haalt men den lus, met een speld, omhoog; het verkorten van den draad gaat dan, na eenige oefening, zonder bezwaar.

4. Men spreekt bij het klossen van „slagen”, omdat de klosjes niet over elkander worden gelegd, maar geworpen, „geslagen”. Door het maken van saamgestelde slagen ontstaan de steken.

5. Elk paar heeft in het werk zijn bepaalde plaats, elk klosje moet dus altijd op die plaats gelegd worden, waar het in het werk behoort.

6. Wanneer slechts één paar wordt opgehangen, kan men daarmede niets anders doen dan draaien en komt er niets tot stand. Om iets te kunnen werken, wordt dus een tweede paar, naast het eerste, „ingelegd” (ingehangen).

7. De twee klosjes, die rechts liggen, zijn het rechterpaar, de twee links liggende het linkerpaar. Ook al worden de klosjes door elkander geslagen, zijn de twee dan rechtsliggende het rechter, de twee dan linksliggende het

linkerpaar; door de voortdurende wisseling bij het werken bestaat dus het rechter- en het linkerpaar telkens uit andere klosjes.

8. Het werk moet altijd zóó voor ons liggen, dat, terwijl wij werken, alle klossen naar ons toe hangen (liggen), alle draden naar ons toe loopen. (Het horizontaal loopende „looppaar” maakt hierop een uitzondering en komt later ter sprake.)

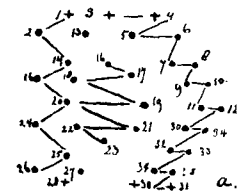
9. Het werken nu bestaat uit niets anders dan „draaien” met een paar op zichzelf (het rechter- of linkerpaar dus) en „verbinden” van die twee paren, waarmede men werkt. Elke slag toch wordt met twee paren gewerkt; en daar wij nu reeds weten, dat, om iets te kunnen werken, deze twee paren moeten worden verbonden, brengen wij den rechtschen klos van het linkerpaar over den linkschen klos van het rechterpaar (dit is een vastgestelde regel); wij hebben daardoor met het ééne paar het andere in het werk genomen, de de paren zijn verbonden.

Wanneer wij nu den eersten hoofdslag: „draaien rechterpaar, draaien linkerpaar, verbinden”, maken en wij herhalen dien slag eenige malen, dan krijgen wij een vlechtje. Elke slag van een vlechtje wordt horizontaal aangetrokken.

10. Wanneer wij het werk nu bekijken, zien wij, dat altijd de rechterdraad van een paar onder een anderen draad ligt en de linkerdraad van een paar boven een anderen draad; 't zij wij hebben gedraaid, 't zij wij hebben verbonden, daarin komt nooit verandering. Werkend zal men nu kunnen zien, dat telkens een onderliggende draad wordt gelegd (geworpen) over een bovenliggenden; dus dat bij draaien, altijd, de rechtsche klos van het paar over den linkschen moet gaan en bij verbinden van die twee klossen, welke dat verbinden tot stand moeten brengen, de linker over den rechter.

Draaien of werken met het paar gaat dus altijd van rechts naar links en verbinden (het wisselen van een draad van elk paar, dus van twee klossen, die gèèn paar zijn) altijd van links naar rechts.

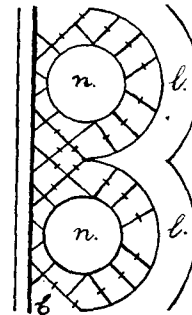
11. Daar men nu met enkel vlechten niets verder kan bereiken, spreekt het vanzelf, dat twee paar klossen, voor een, zelfs smal, kantje b.v., niet voldoende is.

moeten uitzien, alsof het de kant zelve was.

Nadrukkelijk wil ik hier herhalen: **geen kantbrief**; want wij laten niet voor ons denken, wij zijn geen machines, wij denken zelf. Kantbríeven, waarop de loopdraden, de spelden en dikwijls ook nog, door cijfers, de richting is aangegeven in plaats van de vormen der kantmotieven, beletten zelfstandig werken, zelf denken, klossen met eigen inzicht; zij zijn feitelijk het groote beletsel om te noodzaken de techniek zóó te beheerschen, dat men komen moet tot het nemen van initiatief. Voor dit alles is noodig

12. Om iets meer te kunnen klossen, heeft men een patroon noodig, waarop men werkt. Meestal en liefst een papier, waarop het patroon in „lijn” is gezet, dat er, voorloopig, ongeveer zal

het werken op een lijnpatroon b., dat hier van hetzelfde kantje is gegeven.

Behalve op een lijnpatroon, dus een patroon, waarop de vormen van de kant zijn aangegeven, kan men een eenvoudig kantje, zonder eenige verdere aanwijzing, klossen op millimeterpapier; dit geeft volkomen lijn en meer behoeft men niet; dit wordt evenwel later nader besproken.

13. Den grondslag van den eersten hoofdslag, het vlechtje, kennen wij reeds. Wanneer wij nu bij een gemaakt vlechtje een speld steken tusschen de beide paren en wij slaan daarna: „met het eerste paar het 2e in het werk nemen, draaien rechts, draaien links, verbinden” en . . . leggen dan één paar horizontaal en het andere vertikaal, dan hebben wij, zooals wij kunnen zien, daardoor een „linnenslag” gemaakt.

14. Hangen wij nu naast het vertikale paar, aan de zijde van het horizontale, eenige nieuwe paren in en nemen wij die, paar voor paar achtereenvolgens, met het horizontale in het werk om er een linnenslag mee te maken, dan krijgen wij eenige naast elkander, loodrecht hangende (liggende) „spanparen”. Dit dwarslopende, het looppaar, is „de” actieve, dit paar doet het werk; de langslopende paren zijn passief, zij worden door het looppaar gebruikt om verder te komen en door dat paar beurtelings in het werk genomen. Het looppaar loopt dus voortdurend door het werk heen, de spanparen blijven op hun plaats.

15. Op de paddestoel-kussens liggen de klosjes altijd op het kussen; zij worden met de hand (vingers naar omlaag gebogen) geleid. Bekwame werkers hebben steeds klossen tusschen de vingers (niet in de handen). In sommige landen wordt met de klossen in de hand gewerkt, de kussens hebben daar een anderen vorm.

16. Bij het werken worden alle draden, zoowel loop- als spandraden, strak aangetrokken, maar nooit zóó sterk, dat de elasticiteit uit het garen wordt getrokken, want dan krimpt het werk, zoodra de spelden er uigehaald worden. Dit aantrekken eischt eenige oefening, daar de draden in onderling verband moeten blijven, d.w.z. dat alle draden even strak moeten zitten.

17. Wanneer wij dus nu een linnen band willen klossen, worden daarvoor zooveel spanparen ingehangen als voor de breedte noodig is, en één looppaar. Heeft dit looppaar nu een toer door de spanparen met den linnenslag gemaakt, dan moet, aan het eind van de spanparen gekomen, het looppaar terug, om den volgenden toer te doen.

18.)* Het looppaar moet dus nu een andere richting nemen; om te beletten, dat daardoor het werk wordt ingetrokken, steken wij een speld voor het looppaar; wij hebben dan dit looppaar „vast” gezet. Dit doen wij nu overal en altijd bij elk paar, dat een andere richting moet uitgaan. Bij draden, die dezelfde richting blijven volgen, behoeft dus nooit een speld gestoken te worden. Deze spelden (grootte te regelen naar het nummer van het garen) steekt men rechttop in het kussen; zij blijven zoo lang mogelijk in het werk. Bij het keeren, dus nadat de speld gestoken is, wordt het looppaar

*) Bij mondelinge lessen verduidelijkt de lesgeefster het gesprokene door, met zoo weinig mogelijk klossen, dit in de praktijk te laten zien, om daarna even de klosjes in handen te geven aan de leerling, ten einde te toetsen of het gezegde begrepen is. Op de les wordt door de leerling niet geklost, de gegeven patronen zijn voor huiswerk.

gedraaid, (oplekken dat draaien altijd van rechts naar links gaat); en vervolgt men den linnen band.

„Linnen” is goed in verhouding, wanneer in b.v. 1 c.M.² evenveel horizontale als vertikale draden loopen van dezelfde grofste.

19. Men begrijpt, dat, waar de volgorde in de gewerkte stukken (opzettelijk) afwijkt van de patronen, men de patronen volgen moet en in de werkstukken de onderscheiden deelen na kan gaan.

Wil men nu een open randje maken tusschen twee linnen toeren, dan worden de spanparen 1 × (of meer) gedraaid. Dit draaien noemen wij „afstand” maken.

20. Wanneer twee gemaakte afstanden door elkander moeten worden geslagen, dan wordt dat gedaan met een linnenslag.

21. Wanneer twee vlechtjes door elkander moeten worden gewerkt, doet men dat gewoonlijk met één linnenslag. Elk vlechtje rekent men dan als paar, dus twee klossen alsof 't één klos was.

22. Moet een vlechtje kruisen met een afstand, dan gaat dat ook met één linnenslag (aan de ééne zijde dus 1 paar, bestaande uit 4 klossen; zie 21).

23. Onder het werken moeten alle draden steeds op gelijke lengte worden gehouden (10 à 20 c.M.), wat voortdurend door op- of afrollen geregeld wordt.

24. Hebben wij nu „afstand in de lengte” gemaakt met de spanparen, dan moet het van zelf spreken, dat een „afstand in de breedte” moet gemaakt worden door draaien met het loopbaar.

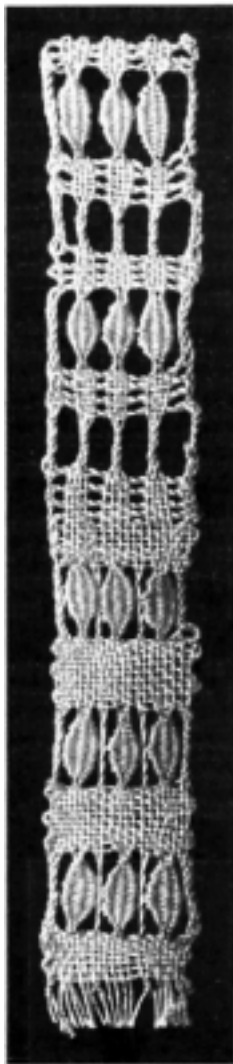
25. Wanneer men ophoudt met werken, moeten alle klosjes zóó vast gezet worden, dat ze niet van hun plaats kunnen gaan. Men kan ze, met een hand, strak gespannen over de klosjes, op regelmatige afstanden op het kussen spelden; of ze aan bosjes binden, die en bloc verlegbaar zijn.

26. Loopparen worden daarenboven altijd, door ze met een speld op het kussen te steken, aangeduid; men is dan dadelijk georiënteerd, wanneer men weer begint te werken.

HOOFDSTUK II.

De tweede hoofslag. Motiefverbindingen.

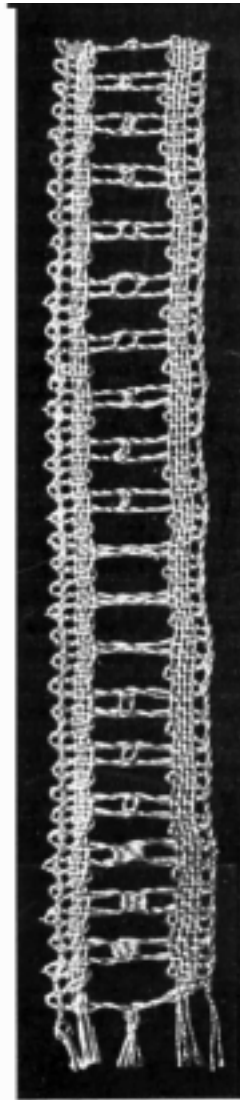
1. Tot den tweeden hoofslag behooren blaadje, blokje, nopje, puntje, reprise. Deze slag is: 2e paar met 't eerste in 't werk nemen, daarna: „2 × draaien rechts, verbinden, 2 × draaien links, verbinden”.

3. D. M. C. 30.

4. D. M. C. 30.

8 en 9. D.M.C. 30.

2. Het blaadje wordt begonnen met een linnenslag en vervolgens geklost: rechterpaar $2 \times$ draaien, verbinden, linkerpaar $2 \times$ draaien, verbinden enz. Als dat eenige keeren herhaald is, wordt duidelijk zichtbaar, dat feitelijk gewerkt wordt met drie spandraden en één loopdraad; deze slingert zich door de spandraden heen en weer. Voor de eerste helft van het blaadje worden nu de spandraden wat breeder uitgetrokken om daarna, bij het smaller worden, weer tot elkander te worden gebracht, om in een puntje te kunnen eindigen.

Vrij veel en geduldig oefenen is noodig om een blaadje netjes op het kussen te klossen; waarom deze tweede slag ook wel „in de hand” wordt gewerkt, waarvoor bijna geen oefening noodig is.

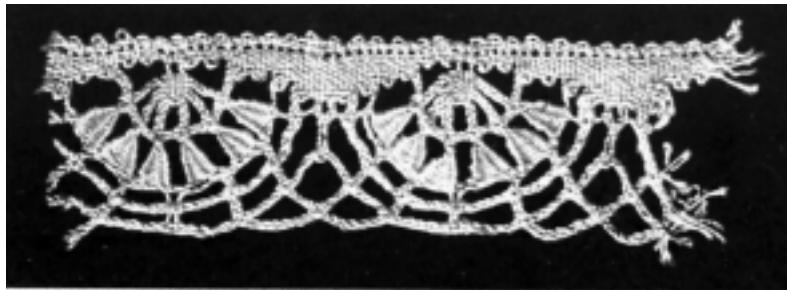
3. Ook hiervoor is het begin een linnenslag op het kussen. Vervolgens worden de vingers van de linkerhand in de handpalm gedrukt en de rug van de hand op het kussen gelegd. Het handvat van den meest linksliggenden klos wordt geklemd tusschen den gesloten wijsvinger, zóó, dat het bovengedeelte van den klos buiten uitsteekt; de volgende klos wordt gestoken tusschen middel- en ringvinger en de derde onder den gesloten pink, hoofdje eveneens naar buiten. Door iets vaster te knijpen of lossen vast te houden, is het breeder en smaller worden gemakkelijk te regelen.

De klos met den loopdraad in de rechterhand genomen, wordt, heengaande, onder den middelsten spandraad door gestoken en, teruggaande, eerst onder dien van den wijsvinger, daarna onder dien van den pink door. Zoodra het blaadje de vereischte grootte heeft, wordt, heengaande, wel onder den middelsten spandraad door gestoken; maar nu, in plaats van onder, boven den daaroverliggenden loopdraad; wanneer dan (naar boven) wordt aangetrokken, is het blaadje gesloten.

4. Het blokje wordt gewerkt als het blaadje, wordt evenwel niet begonnen met een linnenslag en niet geëindigd met sluiten, omdat het blokje vierkant is. De spandraden worden strak aangetrokken. De loopdraad kan met een paar festonneersteken om den laatsten spandraad worden geslagen, om het intrekken te voorkomen.

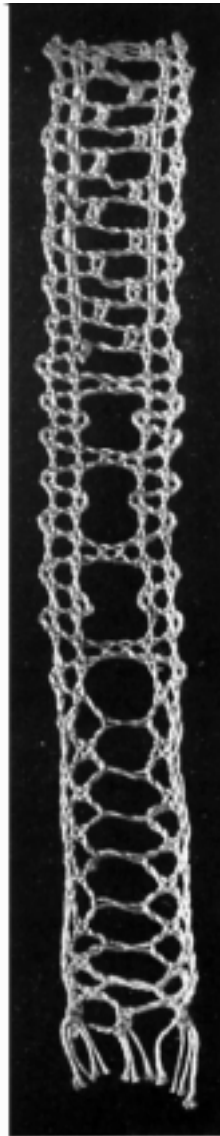
5. Het nopje wordt geklost als het blokje; maar omdat een nopje als een boogje op den ondergrond ligt, worden minstens dubbel zooveel slagen met den loopdraad gemaakt. Het spreekt vanzelf, dat de spandraden, die mede het boogje moeten vormen, niet strak worden getrokken. De gemaakte nopjes worden in den volgenden toer opgenomen en meegeklost.

6. Het puntje is aan de ééne zijde blokje, aan den anderen kant blaadje.

12. D. M. C. 30.

12. D. M. C. 30.

7. De point de reprise kan met drie en met vier draden worden gemaakt. Die met vier draden vervangt een zeer smal linnen bandje en werkt dan decoratiever; met drie draden vervangt ze een vlechtje en kan als steeltje gebruikt worden. Indien evenwel een ander motief uit het steeltje voortkomt, moet één draad blind worden meegeklost.

8. Zelfkanten. Er zijn rechte neggen en sierzelfkanten. Bij het maken van een siernegge wordt de speld, als gewoon,

bij het loopbaar gezet, dat dan evenwel $3 \times$ wordt gedraaid. Bij een rechte negge worden 2 looppaaren gebruikt, die beurtelings een toer heen en weer doen; natuurlijk wordt dan de speld gestoken bij het paar, dat loopbaar wordt. Het andere paar is gedurende dien toer werkeloos.

9. Het verbinden van motieven. Dit kan op verschillende manieren gedaan worden. Principieel heeft elk motief een loopbaar; dit gaat, na een motiefverbinding gemaakt te hebben, naar zijn eigen spanparen terug. Hierdoor is reeds aangeduid, dat kant bestaat uit verschillende motieven, die onderling verbonden zijn.

10. De verbindingen, hier tusschen de twee zelfkanten gegeven, zijn:

Rond. Afstand, linnenslag, keeren, linnenslag, afstand.

Ruitje. Afstand, verbinden, bij keeren $2 \times$ draaien, verbinden, afstand.

Stokje. Afstand, verbinden, vlecht, afstand.

Vlecht. $1 \times$ draaien, linnenslag, $1 \times$ draaien.

Vierkant. Afstand, linnenslag, bij keeren $2 \times$ draaien, linnenslag, afstand.

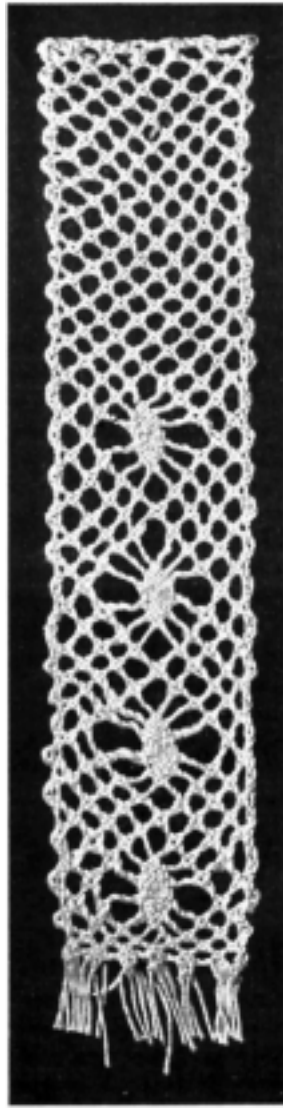
Het blokje als motiefverbinding moet met spelden in den vorm worden gezet en gehouden.

11. Gaat principieel elk loopbaar terug naar het motief, waar het behoort, er zijn toch vele uitzonderingen en vele motiefverbindingen te maken, afwijkend van den regel, zooals b.v. bij de gegeven verbindingen, (onder 10) de vlecht een uitzondering is, waarom daar geen speld wordt gebruikt, omdat niet wordt gekeerd.

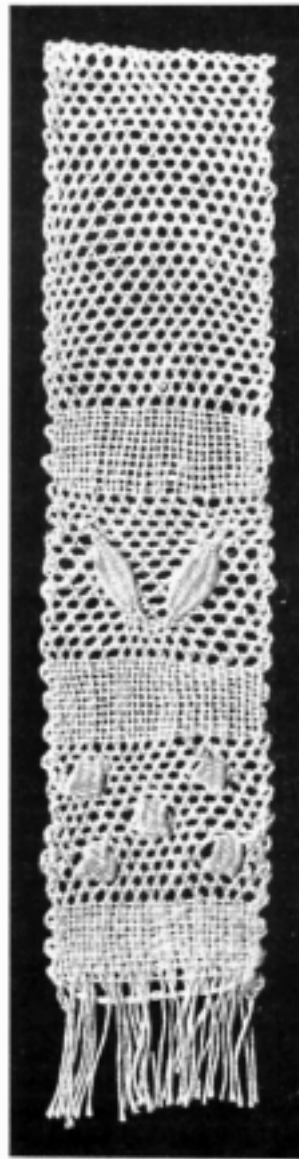
12. Nog enkele andere zelfkanten en verbindingen zijn in afbeelding en patroon gegeven, waarvoor nadere aanduiding overbodig is.

HOOFDSTUK III.

De diagonale lijn.

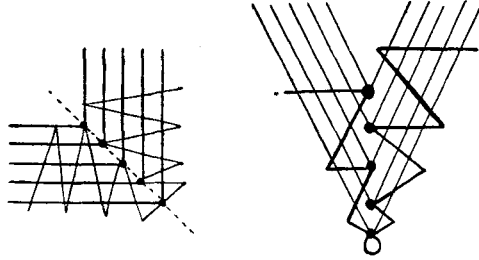

2. L. C. 30.

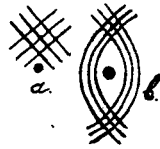
4 en 5. L. C. 30.

1. Hoekjes. Hoe regelmatig de draden bij den hoek worden omgebracht, des te beter zal het werk zijn. In de diagonale (schuine) hoeklijn worden loop en spanpaar geruild, de speld wordt gestoken bij het paar, dat looppaar wordt. Die spelden staan nauwkeurig op de schuine lijn.

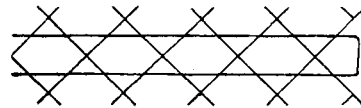
2. Wordt een afstand in de lengte met een spanpaar gemaakt en een afstand in de breedte met het looppaar, dan ligt het voor de hand, dat afstanden in schuine lijnen worden geklost in schuine richting. Deze afstand in ruitvorm geklost, wordt vetergatslag genoemd.

3. In zulk een vetergat réseau (netwerk van den ondergrond) kan een spinnetje gemaakt worden. Wanneer b.v. daarvoor drie paren rechts en drie paren links worden genomen, dan moeten (b.v.) die drie rechtsche paren met den linnenslag door de drie linksche geslagen worden, waarna een speld, a, in de scheiding wordt gezet. Wanneer nu op dezelfde wijze wordt teruggegaan, b, dan vormt de speld het hart van de spin.

4. De netslag. Theoretisch is de linnenslag begin en eind verbinden, de netslag begin of eind verbinden. Het begrijpen evenwel is veel eenvoudiger, wanneer deze slag geklost wordt, zooals hij, gewerkt, er uitziet en wel met drie draden. Eén draad van het looppaar blijft liggen, de tweede draad gaat door de spanparen, die elk, telkens $1 \times$, gedraaid worden. Naar rechts gaande wordt die loopdraad door het gedraaide spanpaar (natuurlijk) geslagen, bovenover — onderdoor en naar links gaande onderdoor — bovenover.

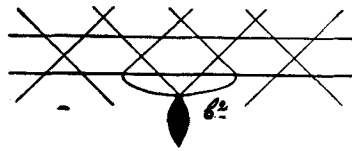
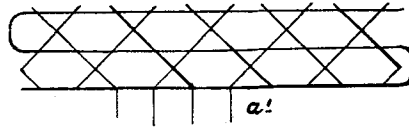
a. Daar de netslag betrekkelijk weinig stevig is, wordt elke toer liefst geëindigd met een linnenslag met de laatste vier klossen, d.w.z. het laatste gedraaide spanpaar, den loopdraad en den daarop volgenden spandraad; daardoor komen bij het keeren twee klossen (looppaar) achter de speld. De kruisjes, die ontstaan door het draaien van de spanparen, verspringen daardoor met elken toer.

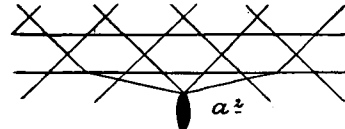
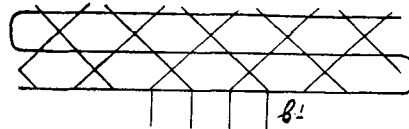
b. Indien een netslag aan alle kanten is ingesloten, behoeft deze linnenslag niet te worden gemaakt; de loopdraad gaat dan ook door het laatste kruisje (spanpaar), twee draden worden, achter de speld gebracht (de loopdraad en de daarnaast liggende spandraad); daarna wordt gekeerd.

5. Versiering van den netslag. In vele gevallen wordt de netslag versierd met blaadjes of nopjes. Er moeten dan zooveel paren in den netslag worden ingelegd, dat de draden, welke voor die versiering noodig zijn, gemakkelijk er uit gemist kunnen worden. Daarvoor kunnen alleen draden worden

gebruikt, die in dezelfde richting blijven loopen, daar anders in het netwerk gaten ontstaan. Zoo kunnen b.v. niet gebruikt worden de draden, die zijn aangegeven op tekening (b¹), daar de buitenste draden bij het maken van een blaadje van richting (b²) veranderen. Wanneer evenwel de draden worden genomen, zooals a aangeeft, blijven ze in dezelfde richting loopen en sluit de netslag vanzelf; de réseau is onder het blaadje wel iets grover, maar dat is van geen belang.

6. Kunnen bij linnenslag en vlechtje gebroken draden eenvoudig worden uitgelegd en later weggeknipt, terwijl nieuwe op die plaats worden ingehangen, bij net- en vetergatslag zouden ze moeten worden aan elkander geknoopt;

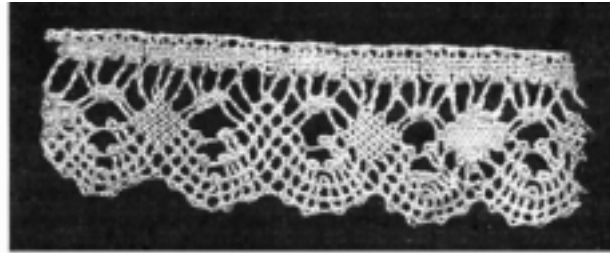

daarom moet, wanneer een draad hierbij breekt, teruggewerkt worden tot een punt, waar dit kan worden vermeden (of eventueel een knoepje onzichtbaar kan verwerkt worden).

HOOFDSTUK IV.

Het toepassen van de slagen. Kant klossen.

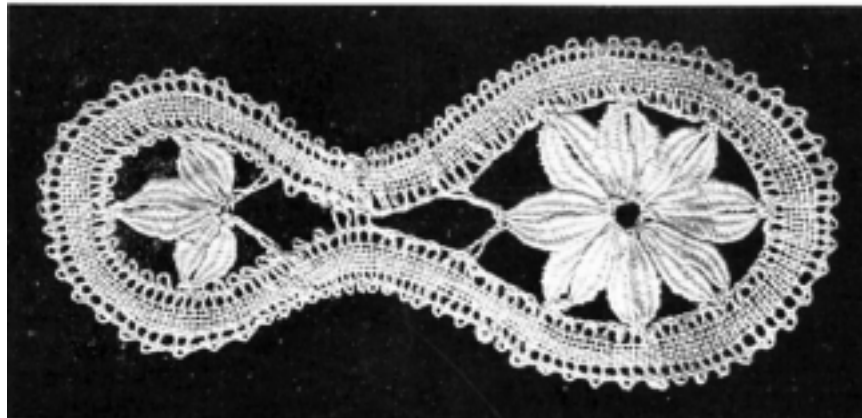
Nu dus alle slagen, waaruit kloskant bestaat, behandeld zijn, volgt het toepassen, m.a.w. dus, het klossen van kant.

5. L. C. 60.

1. Vooraf moet gaan de inlichting, hoe een werk moet worden opgezet, in verband met het te gebruiken materiaal.

De meeste garens draaien naar rechts in, waarom het werk wordt opgezet (men denke zich b.v. een rond kleedje) met den zelfkant aan de linkerhand;

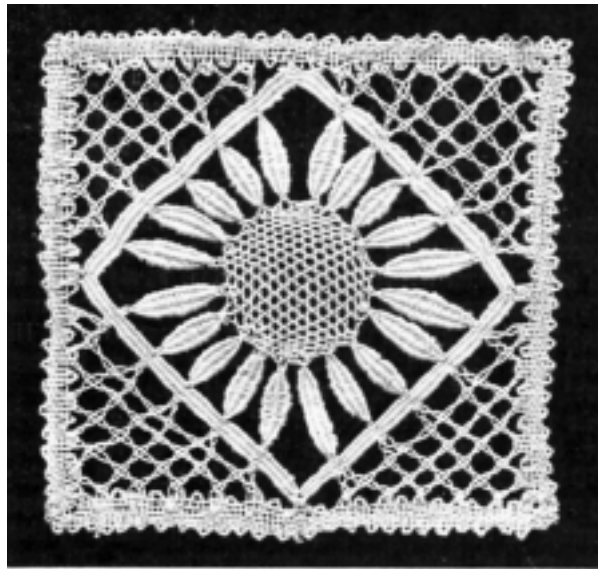

6. D. M. C. 50.

de klossen rollen dan van het hooger deel van het kussen naar het lager en draaien daardoor voortdurend zichzelf in; daarenboven worden de spelden vóór de hand gestoken. Wordt het werk z.g.n. linksom opgezet, dan draaien de draden zich uit en gaat het garen „vlassen”. Er zijn evenwel garens (en zijde-soorten), die links geslagen (ingedraaid) zijn; bij het opzetten van werk moet daar rekening mee gehouden worden.

2. Kantklossen is individueel werk: de vastgestelde slagen moeten; maar het klossen van de kant is vrij. Al datgene, wat óók anders kan, moet niet.

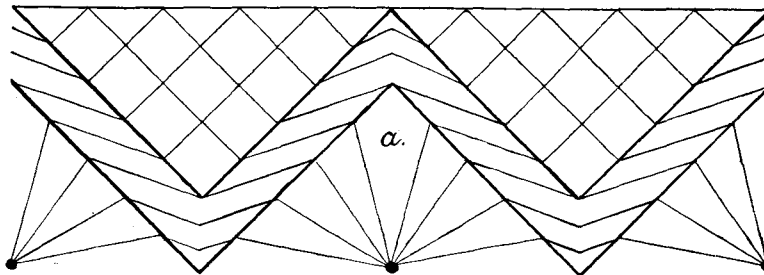
3. Waar draden noodig zijn, worden paren ingehangen of heengewerkt en men begint daar, waar oordeelkundig het beste punt is; een kant, die eindigt

7. C. B. 80.

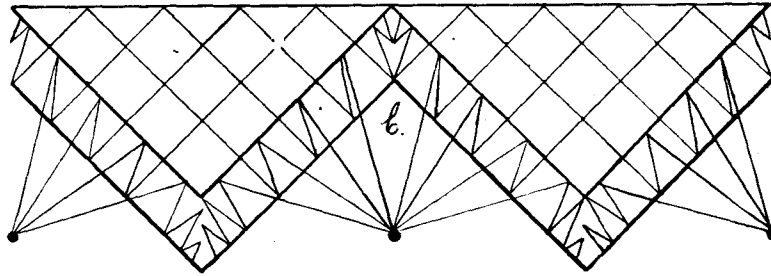
waar begonnen werd (rond kleedje of zakdoekje enz.), wordt liefst niet in rechte lijn opgezet, maar verspringend.

4. Een bandje, dat in punt of ruitvorm in een patroon voorkomt, kan op

tweeërlei wijzen gewerkt worden: a. door met het looppaar tēkens aan de eene zijde een paar in te nemen en aan de andere zijde een paar uit te leggen; de spandraden verlopen dan van het eene motief naar het andere; b. door vaste spanparen te nemen en het paar, dat aan de ééne zijde in het bandje moet worden opgenomen, als looppaar te gebruiken en dit dan, nadat

het heen, weer en nog eens heen is gegaan, er uit te laten, waarbij dus het loopbaar verlopend is.

5. Het werken van het Torchon, pauwestaart-patroontje, zal door een eventuele vergelijking met de foto geen bezwaar meer opleveren.

De ruitjes kunnen naar keuze gewerkt worden: a. als eerste helft van de spin; b. in vetergatslag; c. als linnenslag in het puntje beginnen met een paar van weerszijden, waarvan één paar dan loopbaar wordt. Hiermede bij elken toer een paar innemen; alle paren worden dan na het breedste punt weer één voor één uitgelegd; d. in netslag (zie c.).

6. Dubbele blaadjes komen voor in het patroon z.g.n. Russisch motief. Men zet b.v. in de kneep, het linnen bandje op en hangt voor de rozet 2 paren in. Daarmede wordt 1 blaadje gewerkt naar het middelpunt, waar het met een speld wordt vastgezet. Daarna worden 2 vlechtslagen gemaakt voor 't afstandje en met dezelfde paren weder een blaadje geklost, dat, een eindje verder, aan het linnen bandje wordt verbonden. Dit laatste blaadje vormt de eerste helft van een dubbel blaadje; de tweede helft wordt nu met dezelfde paren weer geklost naar het hart. Door de binnenzijde van de blaadjes strakker te trekken dan de buitenste spandraden, wordt het breede model gevormd. In het hart worden de punten, waar de spelden gestoken zijn, later met de hand aan elkander geregen en het hartje verder naar eigen inzicht afgewerkt; men kan desverkiezend ook klussend de verbinding van de blaadjes onderling tot stand brengen, door er telkens, wanneer de speld gestoken wordt, een daarvoor in te leggen paar doorheen te slaan met een linnenslag.

7. Het vierkante inzetstukje willen wij hierna even ontleden. Een point de reprise met 4 draden is, in ruitvorm, gespannen rondom de bloem; het geheel omlijst door een linnen bandje, waarmede men begint in het midden van een der vier kanten. In dat bandje worden de paren voor het middenwerk ingehangen. Zoodra de hoek omgegaan is, worden van de ingehangen paren (in den vetergatslag geklost) 5 paren verbonden aan het linnen bandje, dat tegelijkertijd gewerkt wordt. Daarna wordt de reprise gemaakt (waarvoor dus bij den aanvang van het werk de paren reeds werden ingehangen). Door deze reprise worden de paren (van den gemaakten vetergatslag) geslagen, die voor de blaadjes moeten worden gebruikt. Nadat deze reprise in de eerste ruitpunt is vastgeklost, maakt men den tweeden hoek geheel gelijk aan den eersten. Als men op de helft gekomen is, worden de 10 blaadjes geklost, die het bovendeel van de bloem vormen.

8. Het hart is in netslag.

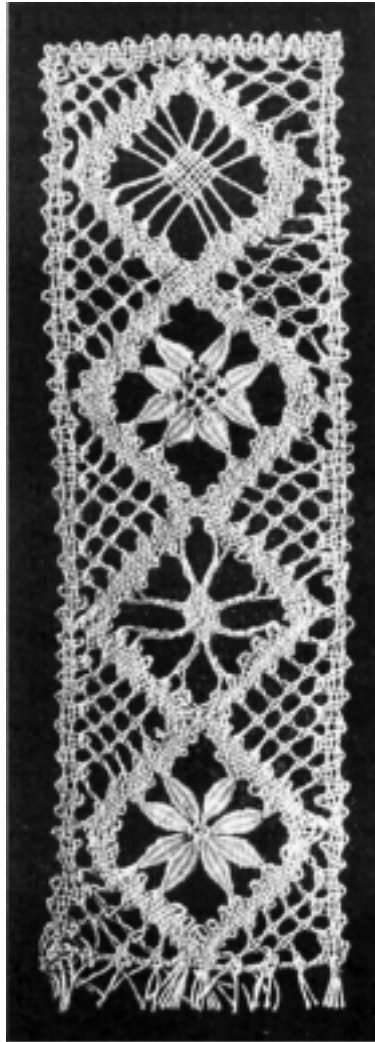
Als loopbaar neemt men één paar van het tweede blaadje, van het midden af gerekend, keert telkens den toer in het midden van een blaadje; de eerste toer gaat dus door $2\frac{1}{2}$ blaadje. Nadat men den tweeden toer geklost heeft, wordt daar aan 't eind het tweede paar van het beginblaadje met het 1ste paar van het daaropvolgend opgenomen, zoodat de spelden altijd gestoken worden bij het puntje van het blaadje tusschen de paren. Nadat alle paren zijn ingenomen, is het hart op de helft en worden dus de blaadjes op d e z e l f d e wijze uitgelegd als ze werden ingenomen. Daarna worden de onderste 10 blaadjes gemaakt; de reprise, de vetergathoekjes en het linnen bandje sluit dan vanzelf aan op de plaats, waar men begonnen is. De draden worden, met oordeel, afgehecht. Wanneer men eenigszins gevorderd is, kunnen ze grootendeels verwerkt worden; dit leert men zichzelf zonder bezwaar later.

9. In plaats van blaadjes kunnen natuurlijk ook puntjes geklost worden, wat een heel ander effect maakt.

HOOFDSTUK V.

Kantsoorten. Versieringen.

1. Als van zelf hebben wij dus al leeren inzien, dat er verschil in soort is. Torchon, zooals de naam reeds aanduidt, is niet van edelen bloede en heeft dan ook van alle soorten de minste waarde; voor lingerie en zakdoekjes evenwel voldoet deze kant in alle opzichten en is zij het klossen ten volle waard. De naam Guipure wordt gebruikt voor de soort, die uit blaadjes en vlechtjes bestaat. Dikwijls spreekt men bij deze kantsoort van Cluny, maar reeds uit de inleiding weet men, dat Cluny gothisch ornament heeft.

2. C. B. 80.

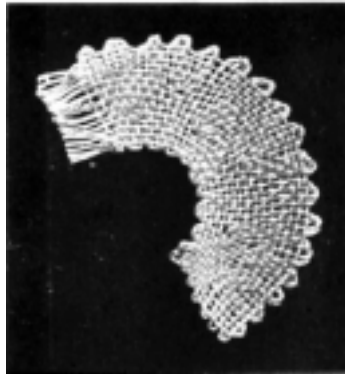
2. Nevensstaand Guipure-tusschenzetsel wordt gewerkt met wisselende spanparen, dus met een vast looppaar. De, in de ruitvormende bandjes, te maken motieven kunnen op vele verschillende manieren geklost worden.

3. Wanneer een cirkel, b.v. in linnenslag moet worden gewerkt, komen de spelden, omdat natuurlijk in straal moet worden geklost, aan de buitenzijde te ver uit elkander te staan, in verhouding tot den binnenkant. Er moet dan gemeerderd worden, d.w.z. midden in het bandje wordt, op onregelmatig verspreide punten, gekeerd; het looppaar en het spanpaar worden geruimd bij dat keeren; het spanpaar, dat dus looppaar wordt, krijgt natuurlijk de speld (zie bl. 27).

4. Wanneer men een hoek wil klossen, in een kant of tusschenzetsel, wordt de rechte teekening op het smalste of op het breedste gedeelte van het patroon dubbel gevouwen. Eén deel wordt daarna haaks omgelegd, waardoor zich de hoek vormt, dien, (naar keuze genomen) men dan zóó, zonder extra te teekenen, klossen kan.

5. Wanneer men het aantal klossen in een werk beperken wil (geen regel,

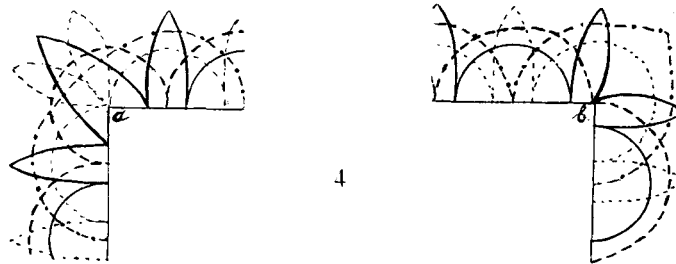
maar uitzondering), kan de kant dikwijls in deelen worden gesplitst. Die gedeelten, welke dan niet aan de orde zijn, worden met een doekje afgedekt. De verdeeling is natuurlijk afhankelijk van de techniek en moet dus volgens deze worden vastgesteld. De in patroon gegeven puntige kant kan op deze wijze in drie of vier gedeelten worden gewerkt. Onder het klossen worden

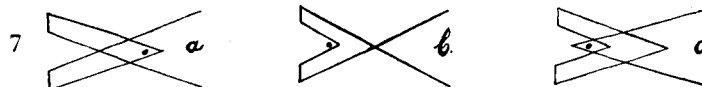
alle deelen achtereenvolgens aan elkander gehaakt met een haakpenntje. Hiermede haalt men één draad door het lusje, waar de verbinding moet plaats hebben, de tweede klos wordt door den opgehaalden draad gestoken, beide draden aangetrokken.

6. Wanneer een vlechtje moet worden aangehaakt, wordt dit met het ééne paar als in 5 verbonden; het andere paar wordt gedraaid en, na het steken van een speld, bij dat paar, wordt verder geklost.

7. Bij een verbinding van een looppaar met een vlechtje worden de paren

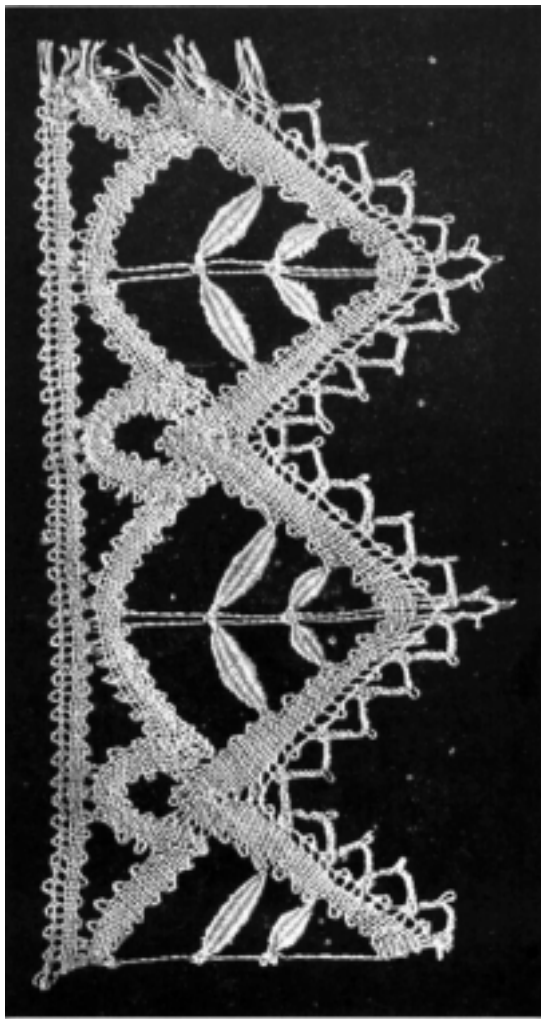

verwisseld. Het looppaar komt in het vlechtje en één paar van het vlechtje wordt looppaar; speld bij het paar, dat looppaar wordt.

8. Bij het klossen van een bloem met blaadjes in het midden kan men, om dubbele blaadjes te vermijden, boven op het gemaakte blaadje met een

vlechtje teruggaan, zooals op het patroon is aangegeven. Deze vlechtjes liggen dan op de achterzijde, zoodat ze niet zichtbaar zijn. Dit is evenwel eenig geweld doen aan de techniek en hoewel het zeer dikwijls wordt toegepast, toch geen mooi gedachte oplossing. Veel beter en mooier is zeker, wanneer men de bloem werkt in afwisselende linnen en netslag bloembladen; netslag toch

5. D. M. C. 40.

kan meer draden verdragen en krijgt daar zelfs een fijner aanzicht door. Men werkt dan 't blaadje naar het hart, wanneer het linnen bloemblad aan de beurt is en keert met een blaadje terug, dat dan in het, op den linnenslag volgende, netslagdeel wordt meegewerkt.

9. Rondom de linnen- en netslag bloembladen kan een grovere draad (16 D.M.C.) geklost worden. Hiervoor windt men een paar klossen, waarvan één met een groven draad, de andere met het garen, waarmede het werk geklost wordt.

10. Versieringen. In de eerste plaats dienen daarvoor de picotjes. Deze kunnen op verschillende manieren gemaakt worden, b.v..

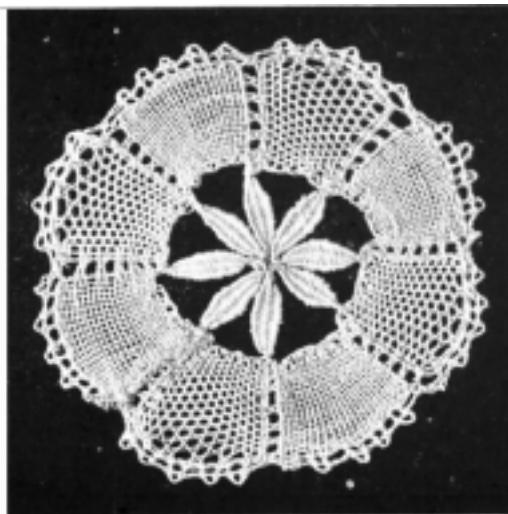
a. buitenste paar draaien, den buitensten draad met een speld (punt naar zich toe) gedraaid opnemen, opsteken (steeds punt van de speld

naar zich toe, daar de draad van het te maken lusje, omdat deze de rechter is van het paar, onder moet komen te liggen); 2e paar draaien, verder vlechten.

b. Met een speld den buitensten draad van het paar onder door den binnensten draad halen, gedraaid opsteken, 2e paar draaien, verder vlechten.

c. De klos van den buitensten draad in de linkerhand nemen en brengen over den binnensten draad van het paar; daarna met een speld, van buiten af, den draad van den klos, dien men in de hand heeft, onder door den rechthangenden draad doorhalen, gedraaid opsteken, 2e paar draaien, verder vlechten.

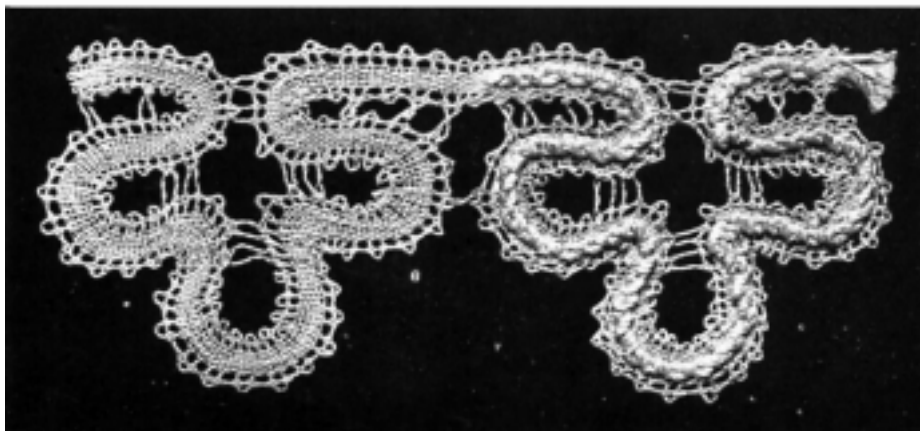
d. De d'chesse picotjes, die ook voor fijne Guipure kunnen worden gebruikt, zie hoofdstuk VI.

8. L. C. 50.

wel door speling in die banden te brengen, b.v. door het verwerken van

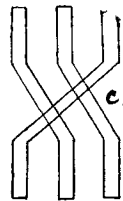
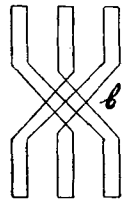
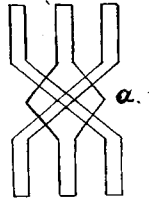
11. Russische kant, die zich kenmerkt door slingerende bandjes en die in grondvorm vrij eentonig is, kan even-

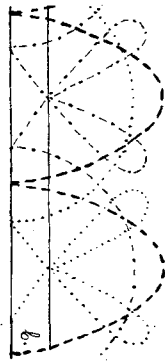
11. L. C. 50. Opleg grof Perlé.

grove draden er tusschen, of door het maken van groote en kleine openingen in het linnen, ook door een afwisselend verbreed en versmalen enz., tot

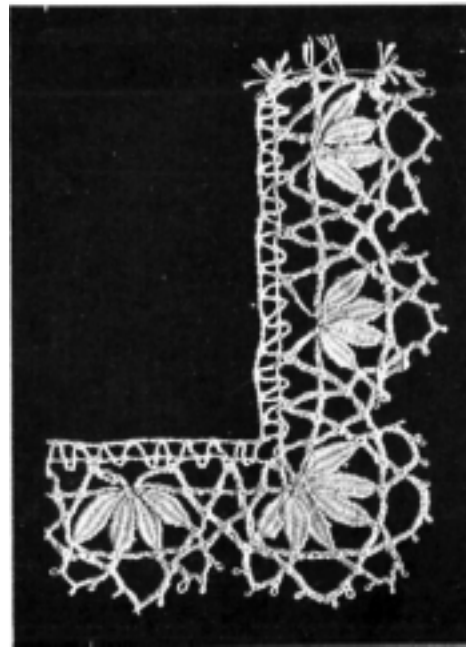
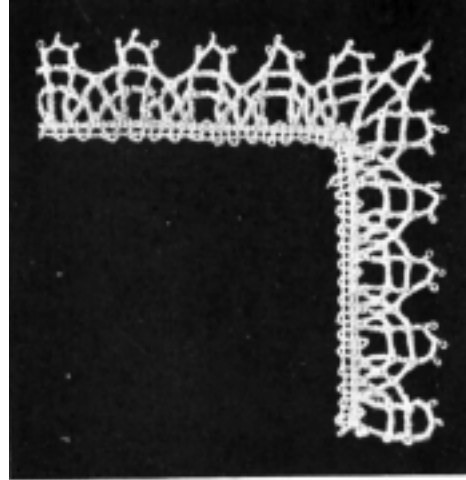
zeer rijk doende kant worden omgezet. Ook laat deze kant zich zeer smaakvol in kleur werken. Bij het gegeven patroon wordt een paar met groven draad gewonden en in het midden van het bandje ingehangen; heengaande

121

12

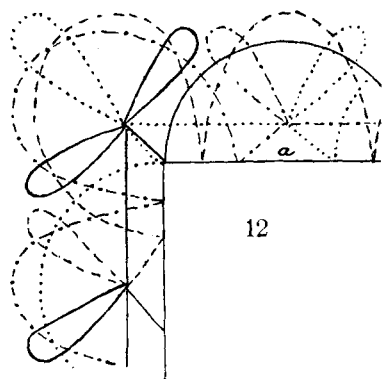

12. C. B. 200.

slaat men dit paar over, teruggaande wordt het in den linnenslag meegeklost, nadat het 1 X is gedraaid; deze „draaien” vormen een opliggend koordje aan de rechterzijde.

12. De smalle Guipure-kantjes zijn door teekenen (in verschillende lijnvormen) ontleed.

Zooals men zien kan, is van één patroon de draadvoering hiernevens op twee verschillende wijzen aangegeven (zie ook bl. 30).

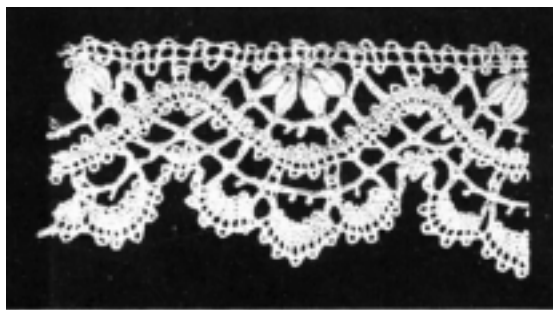

12

Voor het doorelkander slaan van drie vlechtjes vindt men op bl. 30 drie onderscheiden teekeningen, voor, waar of wanneer zulk een verbinding mocht vóórkomen.

13. Wanneer een vlechtje aan beide zijden met picotjes is versierd, wordt eerst aan de ééne zijde de picot gemaakt, daarna een linnenslag gewerkt en dan de picot aan de andere zijde. Deze picotjes staan dus schuin tegenover elkander.

14. Hieronder wordt nevenstaand kantje besproken, waarin de vlechtjes niet loodrecht onder elkander staan, maar verspringend. Dit geeft aan het kantje een zekere bewegelijkheid. Dit wordt verkregen door het vlechtje met den loopdraad te wisselen bij het overgaan naar een ander motief; de hierbij gevoegde teekening is ter verduidelijking.

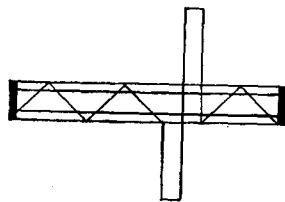

14. D. M. C. 40.

15. Enkele van de ontelbaar vele siersteken mogen niet onvermeld blijven.

De meest voorkomende zijn:

a. Point de vierge, een geijkt fond voor Torchon-kant; voor dezen steek wordt altijd het patroon gegeven van het ruitje in den vierkanten steek

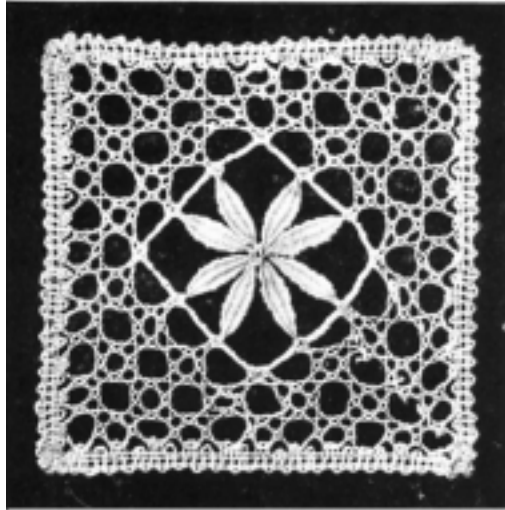
14

b. Eternelle, ook voor zelfkanten zeer loonend.

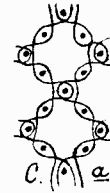
c. Point de Rose of Mariage.

d. Milaneesch gaatje, waarvan de werkwijze duidelijk op het voorbeeld is te zien.

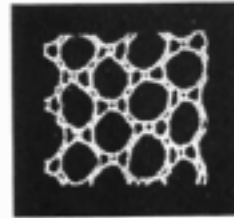
e. Verschillende andere siersteken in tekening of uitvoering.

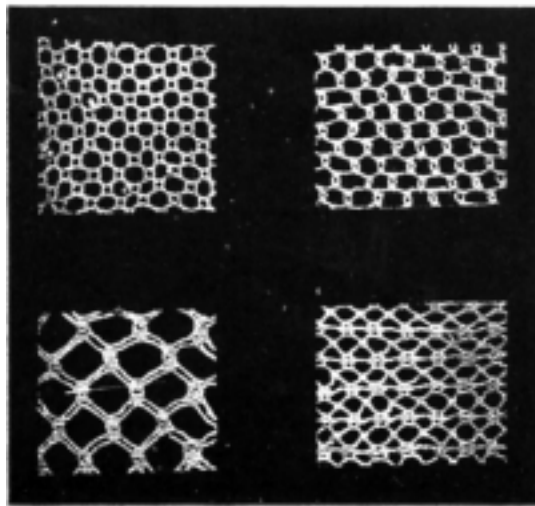
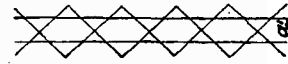
15.a. C.B. 180. Patroon b.

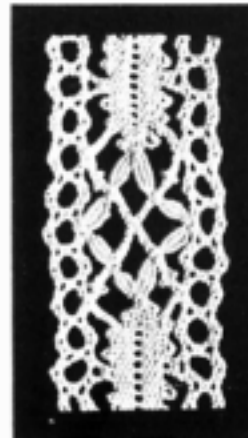
15c.

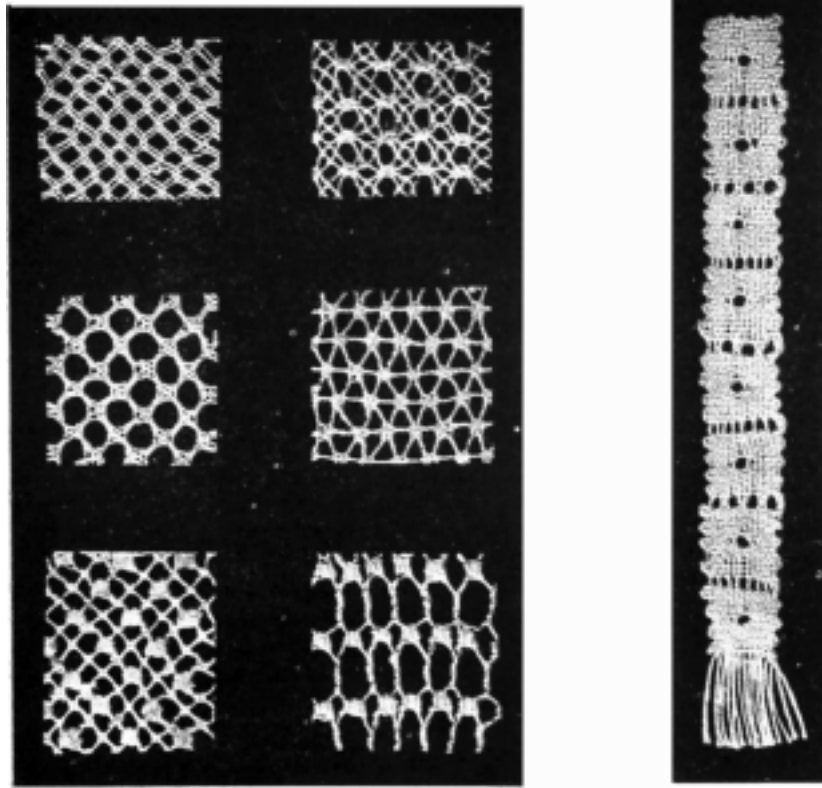
15c.

15e.

15b. Perlé 8.

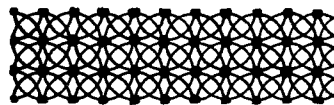
15e.

15d.

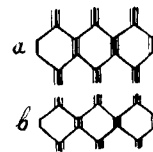
16. Met een enkel woord zullen hieronder de tulle réseaux worden besproken.

De meeste tulle's worden geklost zonder spelden te steken; deze worden alleen gestoken aan de zijanten of bij het overgaan in ornàment.

Tulle wordt niet heen en weer gewerkt, maar van boven af in horizontaal-diagonale richting naar onder.

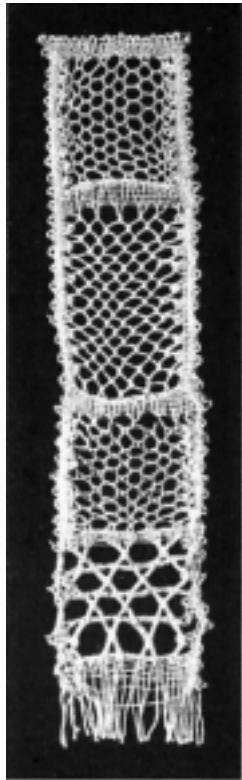
15e.

16

Van de Mechelsche en Valenciennes tulle is een tekening gegeven: a. de Mechelsche is zeskantig; b. de Valenciennes vraie is verschuivend vierkantig;

beide tulles zijn gemaakt van vlechtjes, die zich telkens verdeelen, zooals op de teekening duidelijk te zien is. Deze twee kantsoorten waren ontzaglijk fijn en zeer kostbaar. Voor de Mechelsche waren 6 leerjaren noodig.

17. 18. 19. 20.

17. Hieronder is de beschrijving van de gekloste voorbeelden.

Zeskantige tulle:

Verbinden, loopklossen $2 \times$ draaien, verticale paar $2 \times$ draaien.

18. Vierkantige tulle:

Beide paren $3 \times$ draaien, met linnenslag door elkander, vlechtslag toe.

19. Ronde tulle:

Loopklos $2 \times$ de verbindingsslag, $2 \times$ draaien, verticale paar $2 \times$ draaien.

20. Bij zeer fijnen Point de Paris, (die in den netslag gewerkt wordt bij grof garen), wordt deze netslag in vlechtjes gewerkt.

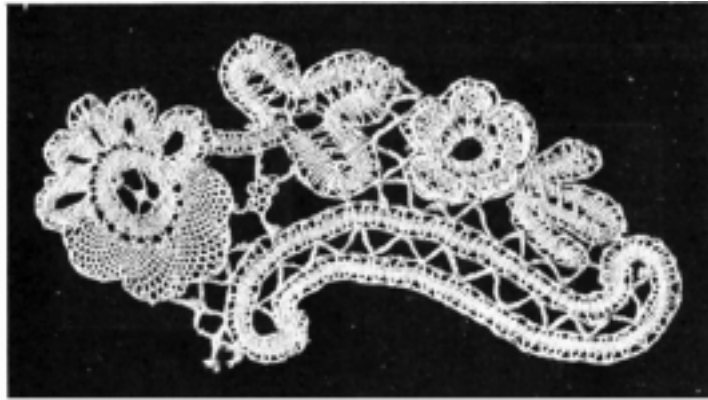
De 4 gegeven voorbeelden van 17, 18, 19 en 20 zijn $6 \times$ vergroft.

21. De tulle ondergronden, die in den tijd, toen alles nog handwerk was, in de Brusselsche en andere Duchesse kanten met de hand werden geklost, worden tegenwoordig in verreweg de meeste gevallen (zoo niet alle) vervangen door machinale tulle, waarop de gekloste bloemen worden gehecht en men dus appliqué krijgt.

HOOFDSTUK VI.

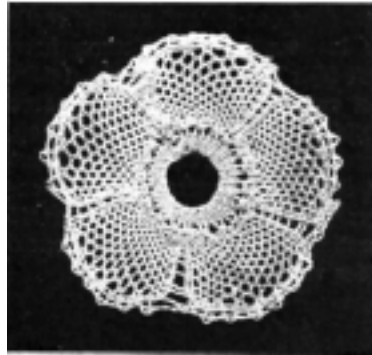
Duchesse.

1. Duchesse kent alleen linnenslag, netslag en, voor de z.g.n. brides (spijltjes), vlechtjes.
2. Duchesse werd in den beginne bloemenkant genoemd. De groote en

kleine bloemen, bladeren en ranken, waaruit de kant gearrangeerd is, zijn door de spijltjes (brides), aan elkander verbonden.

3. Bij Duchesse wordt elke afstand $2 \times$ gedraaid; de zeer kleine speldjes, ± 1 c.M., worden geheel ingestoken om te voorkomen, dat de draden er omheen slaan. Daarenboven gebruikt men, bij Duchesse, doekjes, waarin een klein rond gaatje is gefestonneerd van ongeveer 6 c.M. middellijn. In dat gaatje werkt men; al het verdere deel van het werk is door dat doekje bedekt.

4. C. B. 180.

4. Elk bloempje wordt afzonderlijk gewerkt. Nevenstaande bloem, $3 \times$ vergroot, die als oefening gegeven is in patroon, wordt begonnen in het midden. Eerst wordt het kleine, middelste ringetje geklost met 3 loop-paren; aan de binnenzijde dus, evenals aan den buitenkant, als een rechte zelfkant gekeerd; aan de buitenzijde

met afstand, waardoor gaatjes ontstaan, waarin later de bloembladen worden gehaakt voor de verbinding; de binnenzijde zonder afstand en zonder speldjes te steken.

5. Wanneer het ringetje is afgeklost, worden de daarvoor gebruikte paren naar den buitenrand geleid om daar mede deel uit te maken van de benoodigde paren voor de bloembladen.

6. Dikwijls worden grovere draden rondom de bloembladen geklost om meer teekening te geven aan de bloemen.

7. Het doorhalen van den loopdraad, om de bloembladen aan het ringetje vast te haken, geschiedt met een Duchesse pennetje, guipoir.

8. Duchesse wordt veel gewerkt van katoenen garen. No. 100 D. M. C. Duchesse-garen geeft nog vrij grof werk; men moet althans zien te bereiken No. 180 met daarbij als grove draad No. 35 D. M. C.

9. Het werken van Duchesse is, hoewel technisch zeer eenvoudig, door de

9.

10.

fijnheid zeer tijdrovend en daardoor vrij duur. Kantwerksters, ervaren in het vak, rekenen voor een „roosje” een uur werk.

10. De dikke nerven, „de bordure”, niet te verwarren met den dikken draad, is een gevolg van de techniek en noodzakelijk, daar ze dient om van het eene deel van het blaadje, dat afgewerkt is, de draden naar een volgend deel te leiden. Daarvoor wordt het laatst gebruikte looppaar $2 \times$ gedraaid, één draad wordt met den guipoir, naar onder, door den afstand van het reeds gekloste deel gehaald; dóór die gemaakte lus worden alle klossen heen gebracht, de draad aangetrokken. Dit wordt bij elke speld herhaald, totdat men gekomen is aan het beginpunt van het volgende bladdeel. De bordure ligt dus onder den afstand en op de rechterzijde als een koordje er boven op.

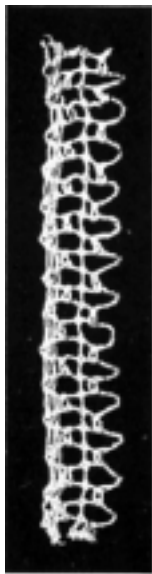
11. Duchesse picotjes. Het buitenste paar (dat paar, waarmede men dus een picotje maken wil) wordt eenige malen, 5, 6 of $7 \times$, gedraaid; de buitenste draad daarna met een speld (punt naar zich toe opnemen) gedraaid opgestoken; de tweede draad wordt, in dezelfde richting, om dezelfde speld geslagen; aantrekken; 2e paar draaien, verder vlechten.

12. Alle Duchesse wordt afgeknoopt.

HOOFDSTUK VII.

Patronen en wat daarmee verband houdt.

1. Wanneer men de kloskant-techniek tot in alle onderdeelen beheerscht, moet men zich zelf ook kunnen helpen met patronen.

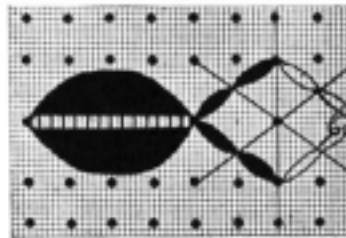
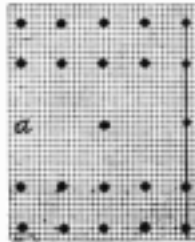

2. D. M. C. 50.

2. Het eenvoudigste begin is om een weinig ingewikkeld kantje op millimeterpapier te ontleden. Hiervoor is als aanwijzing een teekening gegeven, waarop duidelijk is gemaakt op welke wijze men dat doen moet. Het kantje wordt op het millimeterpapier op het kussen gelegd en de helft van één patroontje met spelden opgeprikt op die plaatsen, waar, bij het klossen, de spelden moesten worden gezet. In 'bijgaande teekening, a, dus slechts 4 prikjes. Daarna wordt het kantje weggenomen en de tweede helft van het patroonpuntje in den tegenovergestelden stand op het millimeterpapier geprikt, b. Het patroon is daarmee klaar; want zonder iets verder te prikken of aan te geven, kan men het kantje, dat men vóór zich legt, naverken, omdat men aan de prikjes, in het papier gegeven, zien kan, waar de spelden moeten worden

gestoken, ook al is de plaats niet nader aangeduid.

De prikjes, die men maakt, dienen eenvoudig om het kantje te ontleden. Het tweede voorbeeld, een omvattender patroon, zal men gemakkelijk kunnen overzien.

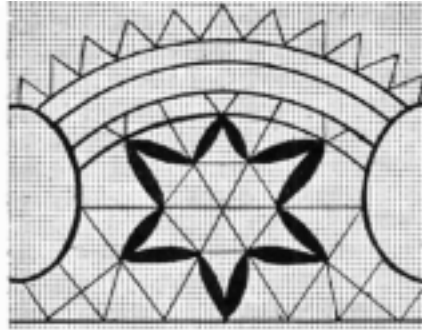

3. Wanneer men van een bepaalde kant een voorbeeld wil klossen, is het teekenen van een patroon er voor volstrekt overbodig. Men speld de kant op het kussen tusschen twee vertikaal rechte lijnen en werkt boven op de kant, die dan als patroon dienst doet. Wanneer men onder de eerste helft

van één patroontje een stukje millimeterpapier legt, dan geven de daarin gemaakte prikjes voldoende aan, om er eventueel ook een patroon van te teekenen.

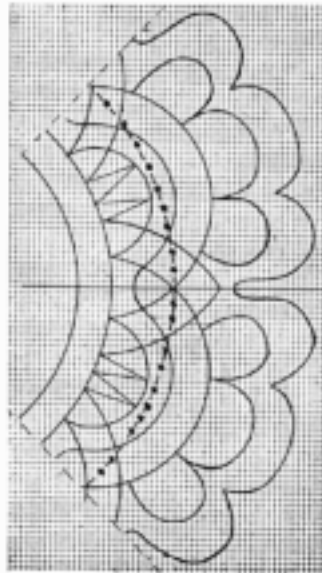
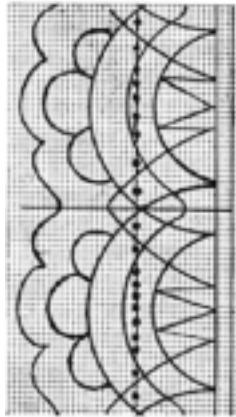
4. Het naklossen van kant op deze manier geeft zelfs een zeer goede oefening om zich rekenschap te leeren geven, hoe het voeren der draden gaat van het eene motief naar het andere.

5. Evenwel kan men ook met passer en liniaal een bestaande kant in patroon brengen. Daarvoor wordt de afstand van lijn tot lijn gemeten en met den passer het punt gezocht, van waar uit de bogen getrokken zijn. Deze maten overbrengende op papier, krijgt men volmaakt het evenbeeld van de kant. Dit is een lijnpatroon.

5.

6. Zeer gemakkelijk kan een rechtlopende kant, a, in een rondlopende, b, worden omgezet, natuurlijk omgekeerd ook een ronde in een rechte worden gebracht. Men denkt zich de middellijn van het rechte kantje (in stippellijn op het voorbeeld aangegeven) en trekt een cirkel met

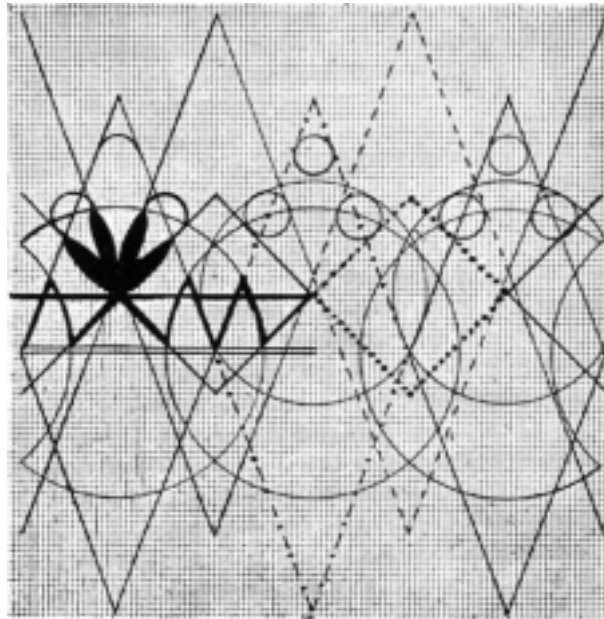
6a en b.

den passer op het papier. Deze getrokken cirkel is dan de middellijn van het daarop te teekenen kantje. Met de liniaal worden de straallijnen getrokken, genomen volgens den afstand (eventueel kan hiervan worden afgeweken),

van de breedte van één patroontje op de middellijn van het rechte kantje; deze getrokken straallijn is op de teekening aangegeven. Alle verticale afstanden kan men nu nameten en overbrengen; de straallijn geeft dan vanzelf de vernauwing aan de binnenzijde en de verwijding aan den buitenkant.

7. Uit deze voorbeelden heeft men reeds kunnen begrijpen, dat het ontwerpen van patronen berust op lijnen en cirkels.

8. Om dit te verduidelijken, gaat hierbij een teekening van de grondlijnen, waarop het reeds voorgekomen kantje in deze handleiding is gebouwd.

8.

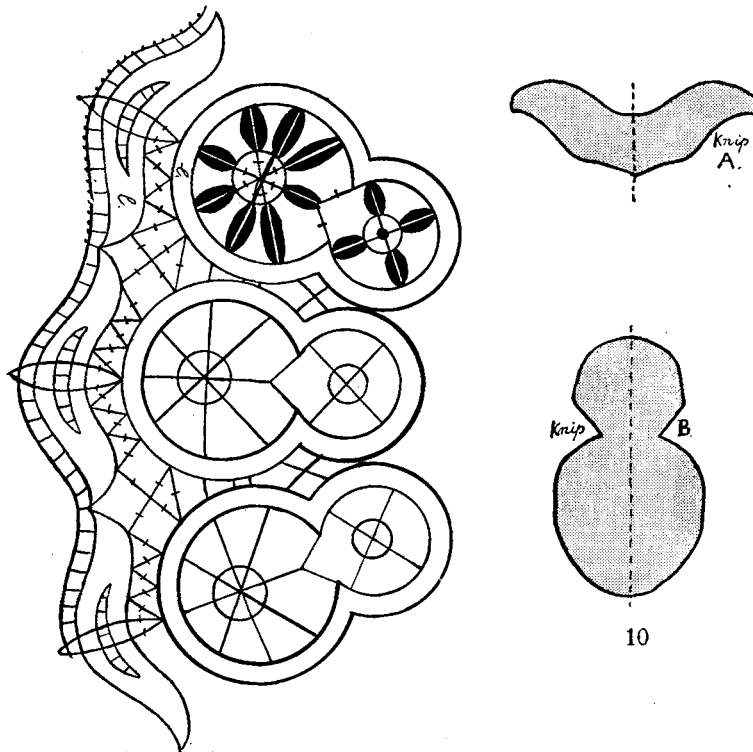
9. Als vanzelf zal ieder, die het klossen volkomen in zich heeft opgenomen, trachten eens een of ander eigen ontwerpje te maken. Deze ontwerpjes zouden zich dan bepalen tot die, welke, voorloopig althans, als geboren worden uit de techniek van het kantklossen.

Met een enkel woord zal dit ontwerpen hier besproken worden. De kunst „ontwerpen” op zichzelf (waarnaar de techniek zich te voegen heeft) is van veel wijder omvang en behoort hierin dus niet thuis.

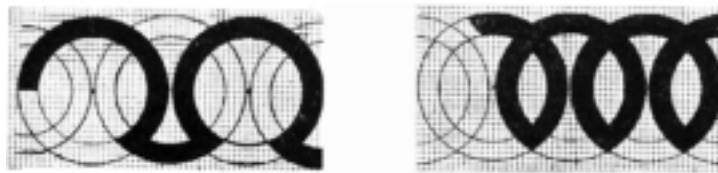
10. Wat zijn ontwerpjes? Matjes op de Fröbelschool gevlochten en eenige malen naast elkander geteekend, geven, door de regelmatige herhaling en de aansluiting aan elkander, een ontwerpje. Zoo kan men ook op vouwsels in papier iets bouwen.

Tegenwoordig worden ook zogenaamde toeval-patronen gemaakt. Daarvoor wordt een stuk papier eenige malen, onregelmatig, saamgevouwen

en men knipt er dan willekeurige stukjes uit. Wanneer het papier is opengevouwen (zie A en B), dan kan men wel eens vormen vinden, die zich kunnen leenen tot een of ander kant-ontwerpje, zooals b.v. de hieronder geplaatste teekening aangeeft, die uit de knippen A en B is samengesteld.

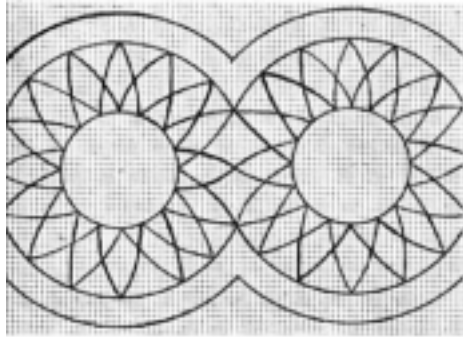

11. Maar het eigenlijke ontwerpen doet men op getrokken lijnen, cirkels, ruiten, veelhoeken enz., zooals boven reeds aanschouwelijk onder 8 is voor-

gesteld. Bij elk snijpunt kan men van richting veranderen en op deze manier een patroon samenstellen.

12. Degene, die eenigszins van geometrisch teekenen op de hoogte is, kan een bloem of insect in stijlteekening brengen en deze gestyleerde vormen in ontwerplijnen zetten. Deze ontwerpjes dragen dus een naam en hebben daardoor reeds iets eigens.

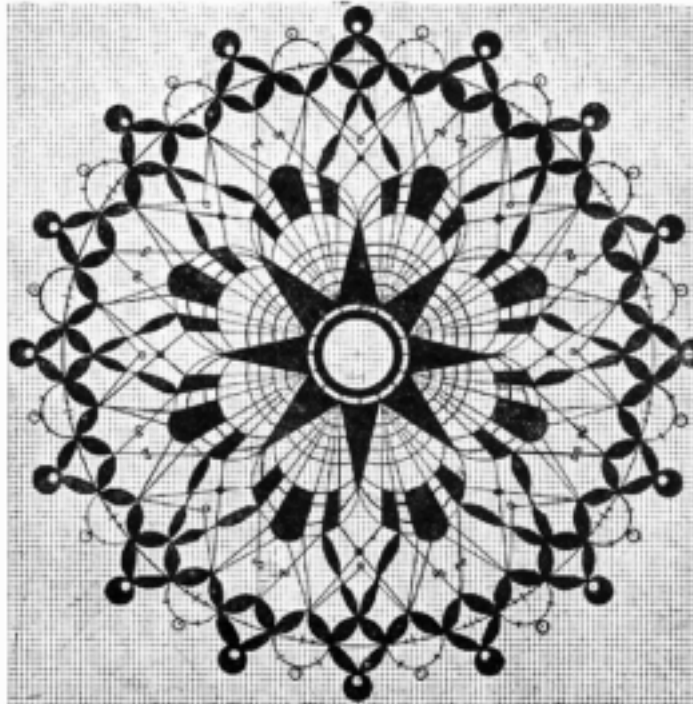

14

13. Op door elkander getrokken cirkels kunnen verschillende ontwerpjes gedacht worden, die een hoofdvorm aangeven.

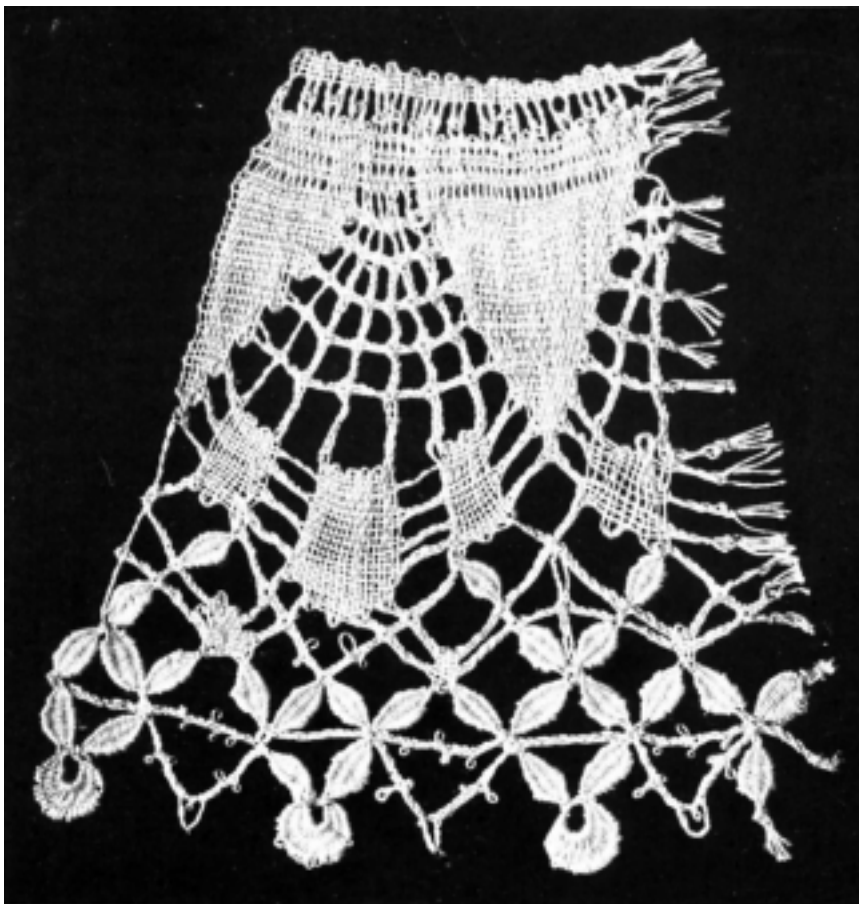
14. Men kan deze cirkels ook in een reeks ontwerpen. Wanneer men deze reeks van recht, rond maakt, dan heeft men een tussenrand in een rond kleedje.

15. Maar een cirkel kan ook een ontwerpje in zichzelf bevatten.

15. A.

Hiervan is een voorbeeld gegeven door een verkleinde teekening, A. In foto is een deel gewerkt te zien, B.

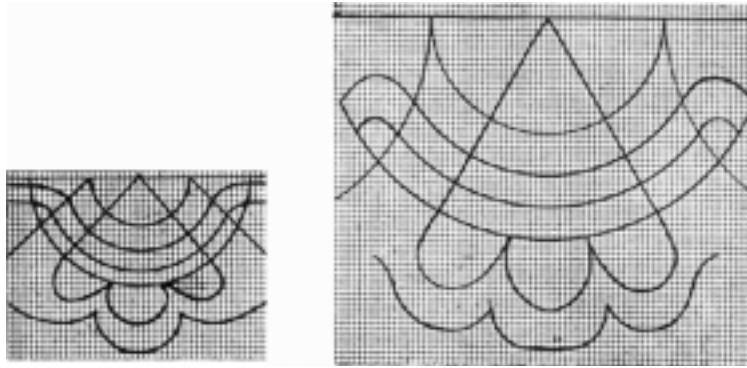
15B. L. C. 35.

16. Als vanzelf volgt dus het vergrooten en verkleinen van patronen, d.w.z. het vergroven of verfijnen van kanten.

17. Verkleinen gaat meestal zonder bezwaar op millimeterpapier, door b.v. elke 2 m.M. op 1 m.M. te brengen, of welke andere verhouding men ook nemen wil.

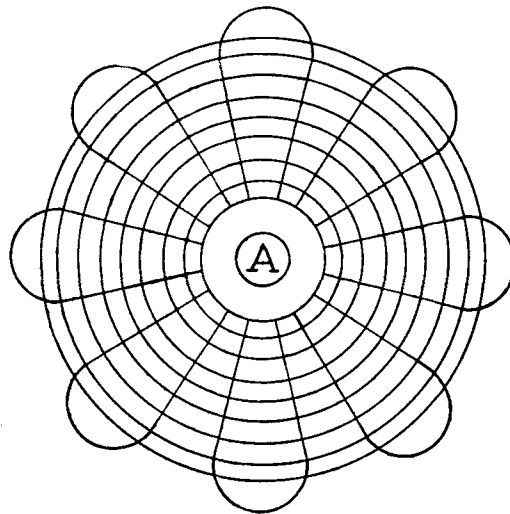
18. Torchon laat zich op dezelfde wijze (natuurlijk omgekeerd) ook gemakkelijk vergrooten, dus op grover garen brengen. Bijgaande teekeningen zijn door een vergroting van 1 op 2, van garen D. M. C. 50 op 30 vergroft.

19. Torchon laat zich daarom gemakkelijk vergrooten, omdat men eenvoudig, in linnenslag- of netslag-motieven, meer paren kan inleggen.

17, 18 en 19.

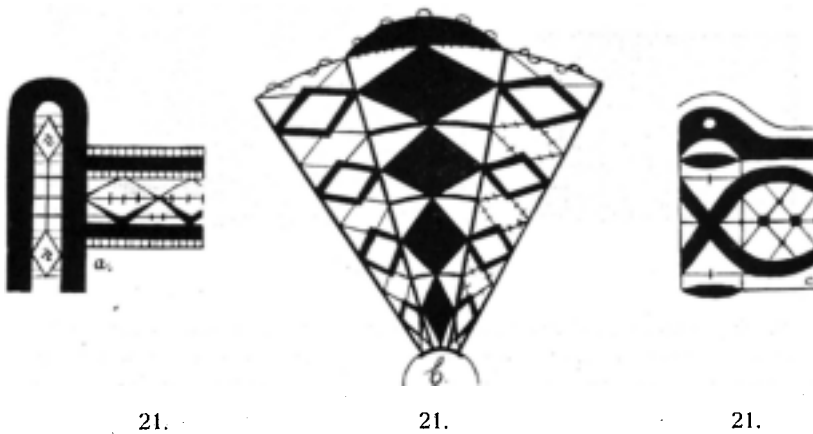
20. Bij Guipure of Cluny zijn de bezwaren groter door de vlechtjes. Deze vlechtjes kunnen natuurlijk wel met grover garen worden gewerkt, maar wanneer zij door de vergroting verder uit elkander komen te liggen, verandert de waarde van licht en schaduw, open en dicht, van het patroon.

20.

Naar bijgaande tekening A, waarop iedere lijn als een vlechtje gedacht is, zal men zich gemakkelijk kunnen indenken, dat dit patroon onmogelijk te vergrooten is.

21. Bij zulke gevallen, die ook als deel van een patroon natuurlijk kunnen vóórkomen, is men dus genoodzaakt een andere oplossing te zoeken; want even verbreed als de open deelen worden, moeten dan ook de plaatsen, die de vlechtjes innemen, verzwaard worden. Men wordt daardoor gedwongen tot andere inzichten en als gevolg daarvan kunnen nieuwe patronen, zelfs andere kantsoorten ontstaan. De teekeningen a, b, en c geven daarvoor een voorbeeld, niet als ontwerpjes, maar ter verduidelijking.

Hiermede is behandeld al datgene wat de techniek van kloskant inhoudt en een weg aangegeven om zelfstandig te staan tegenover dit werk. Voor ieder blijft evenwel het verder zoeken, het doordringen in werk, in patroon en in gegeven ontwerpen-in-lijn; ontwerpen, niet geboren uit de techniek, maar die men, door technische kennis daartoe in staat, in kant zal weten om te zetten. Deze handleiding toch is slechts gegeven met de bedoeling een grondslag te leggen waarop kan worden voortgebouwd.

M. VAN IJSSELSTEIN.

1924.

Haarlem.

INHOUD.

	Bladz.		Bladz.
Inleiding	5	Torchon	28
Voorwoord bij de handleiding	10	Guipure	28
Handleiding Hoofdstuk I	11	Cluny	28
De garens	13	Het meerderen	28
De linker- en rechterparen	13	Het vouwen van hoekjes	28
De linker en rechter draad	14	Het werken in deelen	29
Draaien	14	Het verbinden van looppaar en vlechtje	29
Verbinden	14	Het vlechtje op een blaadje	30
Het vlechtje	14	Het inklossen van een groven draad	30
Waarom geen kantbrieven?	14	Versieringen, picotjes	30
Een lijnpatroon	14	Het verrijken van kant	31
Het millimeterpapier	15	Guipure ontleed	33
De linnenslag	15	Het verlopen van vlechtjes	33
De actieve en passieve paren	15	Siersteken	33
Het aantrekken	15	Tulle réseaux	35
Het steken van de spelden	15	Appliqué	36
De afstand	16	Hoofdstuk VI. Duchesse	37
Het door elkander slaan	16	Het ringetje	37
Het vastzetten als het werken is afgeloopen	16	De grove draad	38
Hoofdstuk II. Het blaadje	18	De bordure	38
Het blokje	18	Duchesse picotjes	38
Het nopje	18	Hoofdstuk VII. Patronen	39
Het puntje	18	Het prikken op millimeterpapier	39
De reprise	19	Het ontleden van kant	39
Zelfkanten	19	Het naklossen op de kant	39
Motiefverbindingen	19	Het teekenen van een patroon met passer en liniaal	40
Hoofdstuk III. Hoekjes	22	Het omzetten van een rechte kant in een ronde	40
De vetergatslag	22	De grondlijnen	41
De spin	22	Toeval-patronen	42
De netslag	22	Het styleeren	43
Versiering op den netslag	23	Het ontwerpen op lijn en cirkel	43
Hoofdstuk IV. Het opzetten	24	De reeks	43
Het in- en uitdraaien der garens	24	Ontwerp in cirkel gedacht	43
Het vrije werken	25	Verkleinen en vergrooten	44
Het laten verlopen van draden	25	Verfijnen en vergroven van Torchon	45
Een Torchon-kantje	26	Vergroven van Guipure of Cluny	46
Dubbele blaadjes	26		
Hoe een inzetstukje b.v. geklost kan worden	26		
Hoofdstuk V. Kantsoorten	28		

Bibliotheek "De Vrouw en haar Huis"

In deze bibliotheek verschenen reeds:

- Deel I. Patronen in Kruis- en Platsteek. (2e druk).
Met beschrijvenden tekst van Elis. M. Rogge. Prijs f 2.50 in cartonnen band.
- Deel II. Patronen voor Borduurwerk, ter versiering van huishoudelijke gebruikstukken en kleeding. (2e dr.)
Met beschrijvenden tekst van Elis. M. Rogge. Prijs f 2.50 in cartonnen band.
- Deel IV. Patronen voor kloskant met 27 werkteekeningen en 6 losse bijlagen.
Tekst van L. W. van der Meulen—Nulle en Elis. M. Rogge. Prijs f 2.50.
- Deel V. Egyptisch Vlechtwerk.
Door E. Siewertsz van Reesema en Elis. M. Rogge. Prijs f 2.50.
- Deel VI. Patronen voor Borduurwerk. (3e serie).
Met beschrijvenden tekst van Elis. M. Rogge. Prijs f 2.50.
- Deel VII. Patronen voor Kloskant. (Tweede bundel).
Tekst van L. W. van der Meulen—Nulle en Elis. M. Rogge. Prijs f 2.50.

KUNSTHANDWEVEN

Geïllustreerde handleiding ten gebruik van school en huis voor het aanleeren van technieken van kunst- en speelweven op den handweefstoel

door Elis. M. Rogge
en Louise H. Wildt

Prijs gecartonneerd f 2.90

KANTBREIWERK

NAAR OUDE PATRONEN

Handleiding voor het breien van kanten en tusschenzet-sels naar oude patronen door Louise Thomson en Elis. M. Rogge

Prijs f 2.25

Want juist door die teekeningen wordt niet alleen de werkwijze duidelijk aangegeven, maar worden de kanten levend voor ons.

Nieuwe Rotterd. Courant.

Uitgaven van: VAN HOLKEMA & WARENDORF te Amsterdam